

KONKURENTSIVÕIME KAVA 'EESTI 2020'

(Heaks kiidetud Vabariigi Valitsuses 27. aprillil 2017)

SISSEJUHATUS, ÜLEVAADE „EESTI 2020“ KAVAST

Konkurentsivõime kava "Eesti 2020" kiideti heaks 2011. aastal ning selles on kirjeldatud konkurentsivõime parandamiseks püstitatud eesmärgid 2015. ja 2020. aastaks. Lisaks sisaldab kava peamisi konkurentsivõime parandamiseks vajalikke tegevusi.

Kava kaks keskset eesmärki on Eesti tootlikkuse ja tööhõive suurendamine. Lähiaastate peamine fookus on hariduse ja tööhõive valdkonnal, rõhuasetusega pikaajaliste ja noorte töötute tööturule integreerimisel ning oskuste arendamisel. Keskendutakse ka tootlikkuse kasvu toetavatele meetmetele ning ettevõtluskeskkonna parandamisele.

„Eesti 2020“ uuendatakse valitsuse otsusega iga aasta aprilli lõpuks. 2017. aasta kevadel on kava uuendamise käigus võetud arvesse eesmärkide saavutamise seotud indikaatorite statistikat, Euroopa poolaasta raames saadud riigipõhiseid soovitusi, ministriumidevahelisi arutelusid, Euroopa Liidu eelarveperioodi 2014-2020 toetuste kasutamise/investeeringu strateegiadokumente, samuti uue valitsuskoalitsiooni tegevuskava prioriteete ning peaministri ja ministrite kohtumistel täpsustatud ülesandeid.

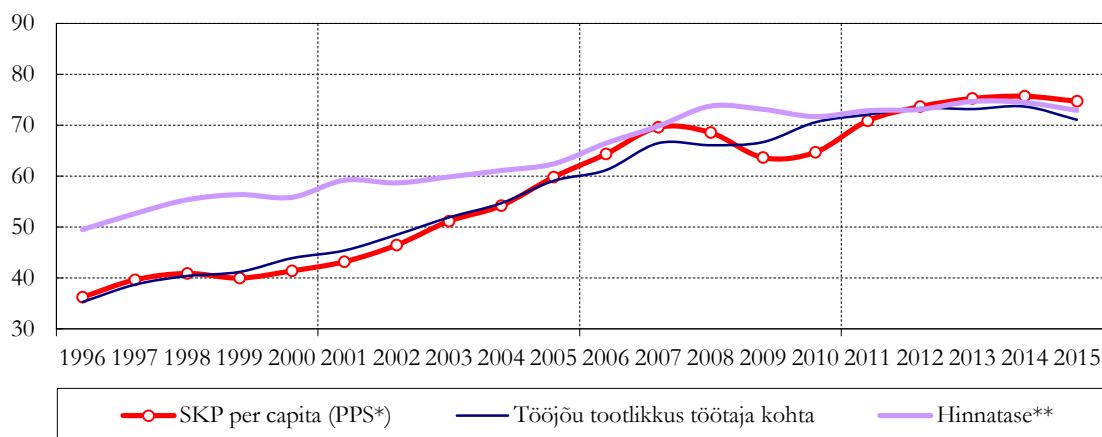
"Eesti 2020" elluviimise tegevuskava aastateks 2017-2020 on täiendatud uute meetmetega. Uuendamine toimub kooskõlas valitsuse tegevusprogrammi, riigi eelarvestrateegia ning stabiilsusprogrammiga.

MAJANDUSKASVU VÄLJAVAADETE ANALÜÜS

Alates taasiseseisvumisest 1992. aastal on Eesti majanduse kogumaht kasvanud ligikaudu kümme korda. Erakordselt kiire oli Eesti majanduskasv aastatel 2001–2007. Eesti majanduse kohanemine algas juba 2007. aastal, mil majanduse kasvutempo hakkas majandustsükli pöördumise tõttu järk-järgult vähenema. 2008. aasta keskpaigani võis kohanemist pidada ootuspäraseks ning majanduse konkurentsivõimet parandavaks suundumuseks.

Vahetult peale 2008-2009. aasta majandussurutist oli majanduskasvu taastumine kiire, kuid viimastel aastatel on majanduskasv jäänud ootustele ja potentsiaalile alla. 2016. aastal oli majanduse reaalkasv 1,6%, mis ületas pisut viimaseid prognoose. Viimastel aastatel on Eesti majanduse kasvu vedanud eratarbimine, mida on toetanud reaalpalga ja tööhõive kasv ning madal tööpuudus. 2016. aastal kasvas hoogsalt ka kogumajanduse kaupade ja teenuste eksport (hinnamõju arvestades 3,6%, sh teenuste eksport 4,9%), mis tõi kaasa taasiseseisvumisaja suurima jooksevkonto ülejäägi (2,7% SKPst). Samas on investeerimisaktiivsus taastunud oodatust aeglasemalt. Hea uudisena suurenes Statistikaameti andmetel kogumajanduse tööjõu tootlikkus hõivatu kohta 1,4%.

Joonis 1. Eesti reaalne konvergenst ELiga (% EL28st)

* PPS – ostujõu pariteedi alusel arvatud SKP.

** Majapidamiste lõpptarbimiskulutuste hinnatase.

Allikas: Eurostat

Rahandusministeeriumi 2017. aasta kevadise prognoosi kohaselt peaks Eesti sisemajanduse koguprodukt kasvama 2017. aastal 2,4% ja 2018. aastal 3,1%. Peamiseks majanduskasvu vedajaks jääb 2017. aastal sisenõudlus, mis tugineb peamiselt oodatavale investeringute kasvu taastumisele. Import kasvab 2017. aastal ekspordist kiiremini ja netoekspordi panus jääb negatiivseks. 2018. aastal oodatakse ekspordi kasvu kiirenemist kooskõlas ekspordipartnerite majanduskasvuga. Lisaks ekspordile toetab majanduskasvu sisenõudlus, mille kasvutempo väheneb.

Prognoosi kohaselt aeglustub eratarbimise reaalkasv 2017. aastal märkimisväärselt, kuna viimased kolm aastat langenud tarbijahinnad pöördusid 2016. aasta lõpul tõusule. Palgatulu kiire kasv siiski jätkub, kuid umbes poole 2017. aasta palgatulu kasvust võtab ära 3,3%ni ulatuv hinnatõus.

Tööturu olukorra pingestumine jätkub ning palgasurve püsib vaatamata madalale majandusaktiivsusele. Hõive kasvas 2016. aasta kokkuvõttes 0,6% ning tööturul osalemise

aktiivsuse tõusu tõttu suurenes tööpuudus 6,8%ni. 2017. aastal oodatakse mõõduka hõive kasvu jätkumist.

Tabel 1. Valitud makromajanduslike näitajate muutused ja prognoos* (%)

	2016	2017*	2018*	2019*	2020*	2021*
SKP reaalkasv	1,6	2,4	3,1	2,8	2,7	2,7
Tarbijahinnaindeks	0,1	3,3	2,7	2,5	2,5	2,0
Tööhõive kasv	0,6	0,5	0,2	0,1	0,0	0,1
Palga reaalkasv	7,2	2,5	2,3	2,9	2,7	3,0

Allikas: Rahandusministeeriumi 2017. aasta kevadine majandusprognoos

Meetmete mõju prognoos

„Eesti 2020“ koostamisel võeti „Euroopa 2020“ strateegia eesmärkide täitmiseks oluliselt ambitsioonikamad sihttasemed võrreldes 2011. aasta kevadise majandusprognoosiga. Sihtide seadmisel eeldati, et nende saavutamiseks on vajalik rakendada uusi meetmeid ja ellu viia reforme. Meetmete ja reformide oodatud kogumõju peamistele majandusnäitajatele on kokku võetud järgnevas tabelis. Mõjuanalüüse ei ole pärast 2011.aastat uuendatud.

Tabel 2. Eesti 2020 täitmise positiivne stsenaarium 2011.a baastasemetega võrreldes

%	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
SKP reaalkasv	4,0	4,0	3,7	3,7	3,6	3,5	3,5	3,6	3,7	3,8
Töövõljalikuse kasv	1,8	2,1	2,5	2,7	2,7	3,4	3,6	3,6	3,5	3,5
Hõivatute arvu kasv	2,2	1,9	1,1	1,0	0,9	0,0	-0,2	0,0	0,2	0,3
Töötuse määr	13,5	11,4	9,9	8,6	7,7	7,5	7,4	7,2	7,0	6,9
Ekspordi reaalkasv	15,9	5,5	8,2	9,1	9,7	9,3	9,2	9,2	9,1	9,0
Tootlikkus EL27st	69,6	70,1	70,7	71,6	72,4	73,8	75,4	76,9	78,4	80,0
Tööhõive määr, 20-64a	67,8	69,1	70,1	71,2	72,5	73,0	73,5	74,3	75,1	76,0
osakaal maailmakaubanduses	0,099	0,097	0,097	0,099	0,101	0,102	0,104	0,106	0,108	0,110

Allikas: Rahandusministeerium ja Riigikantselei (2011. a kevad)

PIKAAJALISED MAJANDUSPOLIITIKA EESMÄRGID

SKP kasvu mõjutavad kolm peamist tegurite rühma on järgmised: 1) demograafilised tegurid, 2) tööjõu rakendatuse tase (mis on suures osas kirjeldatud tööhõive taseme ning inimeste töötundide arvuga) ning 3) tunnitootlikkus. Eesti SKP kasvu mõjutasid kuni 2007. aastani ennekõike muudatused töötavate inimeste arvus ning tööjõu tootlikkuses. Majanduskriisile eelnenud SKP kasvule on kõige suuremat mõju avaldanud just tootlikkuse järjepidev tõus.

Eesti tulevased demograafilised trendid sarnanevad Euroopa üldiste trendidega. Iibe langus 1990ndatel ei ole praeguseks tööealise elanikkonna osakaalu veel mõjutanud, kuid märkimisväärne mõju ilmneb juba lähiaastatel. Rahvastik väheneb põhiliselt tööealiste inimeste (15-64-aastaste) arvelt ning 20 aasta pärast elab Eurostati prognooside kohaselt Eestis üle 100 000 tööealise inimese vähem. Samas seab suhteliselt suur mittekodanike osakaal Eestis selged piirid välistööjõu sissetoomise võimalustele, mida mitmed Euroopa Liidu liikmesriigid on tööjõu pakkumise suurendamiseks kasutanud.

Tabel 3. Tööealise elanikkonna muutus kuni 2030. aastani

	Tööealine elanikkond (15-64)	Vähemine võrreldes 2010. aastaga	Tööealise elanikkonna vähenemine, %
2010	908 000		
2020	843 000	-65 000	-7 %
2030	801 000	-107 000	-12 %

Allikas: Eurostat, Euroopa Komisjoni „Ageing Report“

Majanduse mahu säilitamiseks vähemalt praegusel tasemel suureneb vajadus töötajate järele iga aastaga, mistõttu suureneb ka **vajadus kõrgema tööhõive järele tulevikus**. See omakorda tähendab vajadust suurendada hõive määra kõigis Eesti piirkondades.

Tööhõive määr peale vahepealset kõrgtaset Eestis kriisiaastatel langes, kuid on kiiresti taastunud ja tõusnud Euroopa Liidu keskmisest kõrgemale. Nii on Eestil võimalik vähenevast tööealisest vanusesse jõudvate noorte arvust hoolimata tööjõu rakendatuse taset märkimisväärselt taastada. Praegusest kõrgemaks kasvav tööhõive ning pikemas perspektiivis ka 65-aastaste ja vanemate elanike valmidus tööd teha peavad aitama tööealise elanikkonna vähenemist tasandada ning sellega peaks kaasnema ka osa tulevases majanduskasvust.

Eesti viimase 10 aasta keskmine tootlikkuse reaalkasv on olnud kiirem kui Euroopas keskmiselt (ka 2009. aasta langust arvesse võttes). **Samas on SKP inimese kohta ELga võrdluses jätkuvalt madal, mille peamiseks põhjuseks on just suhteliselt madal tootlikkus**. Tootlikkuse madal tase on seotud nii väikese koguteguritootlikkuse¹ kui ka kapitalimahukusega. Sisuliselt tähendab see, et ettevõtted on vähe investeerinud, kasutatakse palju inimressurssi, valmistatakse suhteliselt odavat toodangut ning osutatakse madala lisandväärtusega teenuseid.

¹ Koguteguritootlikkuse all mõistetakse kõike seda, mis toimub majandusüksuste (peamiselt ettevõtete) sisemistes protsessides. Seda mõjutavad suurel määral tehnoloogia rakendamise tase, ettevõttesiseste protseduuride ökonoomsus, igapäevase juhtimise tõhusus jms. Inglise keeles *total factor productivity*.

Kiire tööealise elanikkonna vähenemine ning Eesti SKP komponentide analüüs näitab seda, et tööealised elanikud peaksid sõltumata piirkonnast või soost olema maksimaalselt hõivatud võimalikult kõrge lisandväärtusega ettevõtmistes.

Seega on Eestil edasise kasvu väljavaadete kontekstis kaks peamist ja kesket eesmärki:

- saavutada tootlikkuse kiire kasv nii suurema kapitalimahukuse kui ka kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste kaudu;
- hoida kõrget tööhõive taset.

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Tõsta tööhõive määra vanusegrupis 20-64		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
66,4%	72%	76%

Tööhõive näitaja poolest saavutas Eesti 2020. aastaks seatud eesmärgi 2015. aastal, kui hõive määr tõusis 2014. aastaga võrreldes 2,2 protsendipunkti võrra, jõudes 76,2%-ni. 2015. aasta eesmärk oli saavutatud 2013. aastaks. 2016. aastal kõrge hõive määr säilis (76,3%) ning järgnevatel aastatel on oluline saavutatud taset hoida.

Tõsta tootlikkust hõivatu kohta Euroopa Liidu keskmisega võrreldes		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
65,8%	73%	80%

Eelduseks võetakse siinkohal, et EL tootlikkus kasvab keskmiselt üle 1% aastas ning eesmärgiks, et Eesti tootlikkus hõivatu kohta kasvaks ligikaudu 2 protsendipunkti kiiremini kui EL keskmine näitaja. **Kuigi 2014 kasvas Eesti ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta EL keskmisega võrreldes 73,7%², langes see 2015. aastal taas 71,1%ni. Samas viitavad 2016. aasta esialgsed andmed tööjõutootlikkuse kasvule.**

Nende eesmärkide saavutamiseks tuleb jätkata ja edasi arendada senist poliitikat nii töötajate oskuste parandamiseks, tööjõu pakkumise suurendamiseks (sh välispetsialistide kaasamise abil), erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurendamiseks, ettevõtlust toetava rahvusvahelisel tasemel infrastruktuuri arendamiseks kui ka investeeringute soodustamiseks (eriti ekspordipotentsiaaliga ja kõrgema lisandväärtusega valdkondades). Kaks kolmandikku Eesti ekspordist annab kokku tööstus, mille tootlikkuse arenguvajaduste välja selgitamiseks koostatakse eraldi tööstuse roheline raamat.

² Siinkohal tuleb märkida, et 2016 aasta alguses korrigeeris Eurostat 2014. aasta tootlikkuse näitajat 2 protsendipunkti võrra ülespoole, kuna SKP aegridade muutusest tulenevalt korrigeeriti tootlikkuse aegrida.

HARITUD RAHVAS JA SIDUS ÜHISKOND

Hariduse ja sidusa ühiskonna laiema valdkonna all keskendub valitsuse poliitika tööturu toimimise teemadele, sh kõikide ühiskonnarühmade aktiivsele kaasamisele ühiskonnas ja kvalifitseeritud tööjõu pakkumisele ning hariduse kvaliteedile ja kättesaadavusele kõigil haridustasemetel.

„EESTI 2020“ EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse konkurentsivõime kavas „Eesti 2020“ järgmised põhieesmärgid:

Vähendada põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate noorte (18-24) osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
11,7%	11,0%	9,5%

Eesmärgi saavutamiseks on vaja täielikult rakendada käimasolevad väljalangevust vähendavad ja edasiõppimist soodustavad poliitikamuudatused ja töötada välja lisameetmed. Eesmärgi saavutamiseks väheneb haridustee varaste katkestajate arv ligikaudu 12 100 inimese võrra võrreldes 2009. aasta tasemega. **Madala haridustasemega õpingud katkestanud 18-24-aastaste noorte osakaal oli 2016. aastal esialgsel andmel 10,9%.** Kuigi 2015. aasta eesmärk on saavutatud, vajab 2020. aasta eesmärgini jõudmine pingutusi.

Suurendada kolmanda taseme haridusega 30-34-aastaste inimeste osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
39,7%	40%	40%

Eesmärk on seatud eeldusel, et pikemas perspektiivis on hariduspoliitika peamiseks suunaks kõrghariduse kvaliteedi ja rahvusvahelise konkurentsivõime parandamine. Eestis on kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal viimase 10 aastaga märgatavalt suurenenud, kuna alates 2000. aastast on kõrgkooli lõpetajate arv järsult tõusnud (nn kõrgharidusbuum) ning viimastel aastatel stabiliseerinud. **2016. aastal moodustas kolmanda taseme haridusega 30-34-aastaste inimeste osakaal Eestis 45,4%** (2015. a. oli see 45,3%). Eesmärk on küll saavutatud, aga tähelepanu vajab edasiõppimise soodustamine pärast gümnaasiumi, mis näitab viimasel viiel aastal langustrendi.

Vähendada suhtelise vaesuse määra peale sotsiaalseid siirdeid		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
17,5%	16,5%	15%

2009. aasta oli majanduslanguse ja tööhõive vähenemise tingimustes langenud vaesuspiiri tõttu erandlik aasta. Seetõttu võeti eesmärgi seadmisel aluseks 2010. aasta andmed, mille järgi oli suhtelise vaesuse määr pärast sotsiaalseid siirdeid 17,5%. Vaesuspiiri tõus tööhõive ja sissetulekute suurenemise tulemusena tõstis suhtelise vaesuse määra 21,6%-ni 2014. aastal ning 2015. aastal võis näha esmakordselt väikest näitaja langust viimase nelja aasta jooksul (21,3%), kuigi 2015. a seatud eesmärk – 16,5% – jäi saavutamata.

„Eesti 2020“ strateegias seab Eesti eesmärgiks suhtelise vaesuse määra vähendamise peamiselt tööhõive suurendamise ja rahvastiku üldise haridustaseme tõstmise kaudu. Eesti jaoks on oluline vähendada suhtelise vaesuse määra peale sotsiaalseid siirdeid 2020. aastaks 15%-ni. Eraldi tähelepanu pööratakse laste vaesusele ja madalama sissetulekuga inimeste ning eakate toimetuleku suurendamisele läbi sihipäraste sotsiaalpoliitika meetmetega – peretoetuste tõus, sh lasterikka pere toetuse lisandumine, elatisabiskeemi loomine, töötajate diferentseeritud tulumaksuvabastus, üksi elava pensionäri toetus jm.

Suurendada täiskasvanute (25-64) elukestvas õppes osalemise määra		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
10,9%	15%	20%

Aastatel 2001-2006 oli Eesti täiskasvanute elukestvas õppes osalemine vahemikus 4-7%. 2008. aastal toimus murrang ja Eesti näitaja ületas EL keskmist taset. 2009. aastal tõusis elukestvas õppes osalemise määr 10,6%-ni. Valitsus on seadnud eesmärgiks jõuda aastaks 2020 täiskasvanute osalemisega elukestvas õppes 20% tasemele. **2016. aastal oli elukestvas õppes osalemine jõudnud 15,7%ni. Kuigi viimasel paaril aastal on näitaja märgatavalt paranenud, nõuab eesmärgi saavutamise lisapingutusi (2015. aastal oli näitaja 12,4%).**

Eesmärgi saavutamise eelduseks on, et võrreldes praegusega rakendatakse sisulisi ja rahalisi lisameetmeid täiskasvanute elukestvas õppes osalemise suurendamiseks ning meetmed jätkuksid ka peale tõukefondide rahastamisperioodi lõppemist. Nendeks on eelkõige täiskasvanute täiend- ja ümberõppe võimaluste laiendamine ja rahastamise suurendamine ning ilma keskhariduseta või erialase hariduseta täiskasvanutele tasemeõppe pakkumine. Oluline on, et õppevormid (sh näiteks e-õppe võimalused) ning tööandjad soodustaksid täiskasvanute õppimist.

Vähendada eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25-64) osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
32%	32%	30%

Suur osa Eesti tööjõust (vanusegrupis 25-64) on kas põhi- või üldkeskharidusega ning ei oma erialast haridust (kutse- või kõrgharidus). 2010. aastal oli vastav näitaja 31,7%, mille põhjal sai seatud siht 30% aastaks 2020. Ilma erialase hariduseta isikute arv on kõige suurem vanusegrupis 25-44 aastat (2016.a. 30%). **2016. aastal vähenes eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaal vanusegrupis 25-64 eluaastat 28,5%ni, millega on saavutatud eesmärgid nii 2015. kui ka 2020. aastaks (2015. aastal oli näitaja 28,9%).**

Eesmärgi seadmisel on võetud arvesse käimasolevaid meetmeid haridustee katkestanutele tasemehariduse omandamiseks. Lisaks on arvestatud täiendavate meetmetega, mida tuleb lähiaastatel rakendada erialase haridusega täiskasvanute osakaalu tõstmiseks.

Pikaajalise töötuse määra vähendamine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
7,7%	4%	2,5%

Majanduslangusest tingitud töökohtade vähenemise tõttu suurenes 2010. aastal hüppeliselt ka pikaajaliste töötute hulk. Kui 2008. aastal moodustasid pikaajalised töötud kõigest töötutest 31%, siis 2011. aastal 57% ja 2012. aastal 54%. Pikaajalise töötuse määr kogutööjõus on näidanud stabiilset langustendentsi. **2016. aastal moodustasid pikaajalised töötud kõigest**

töötutest 31,7% ning pikaajalise töötuse määr oli 2,1%. Sellega on saavutatud nii 2015. kui ka 2020. aasta eesmärk ning edaspidi on oluline saavutatud taset hoida.

Saavutatud taseme hoidmiseks on vajalik tõhustada töötute aktiveerimiseks ja oskuste arendamiseks mõeldud meetmeid ning suurendada aktiivse tööturupoliitika mõju.

Noorte (15-24) töötuse määra vähendamine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
32,9%	15%	10%

Töökohtade vähenemise tõttu majanduslanguse ajal suurenes keskmisest kiiremini noorte töötuse määr, ulatudes 2010. aastal 32,9%-ni. Siiski hakkas näitaja seejärel jõudsalt vähenema. **2016. aastal oli noorte töötus 13,4%**, mis on aga endiselt ülejäänud tööealise elanikkonnaga võrreldes üle kahe korra kõrgem.

Eesmärgiks on viia noorte tööpuuduse määr vähemalt kriisieelsele tasemele (2007. aastal 10,1%). Selleks on plaanitud rakendada spetsiaalselt noortele mõeldud lisameetmeid (näiteks „EL noortegarantii“, alaealisi puudutavad töölepinguseaduse muudatused). Olulisel kohal on kvaliteetse hariduse pakkumine, koolist väljalangevuse ennetamiseks mõeldud meetmed, noorte varajane töökogemuse omandamine ning praktilise karjääriõppe arendamine, mis kokkuvõttes tagavad noorte parema ettevalmistuse tööturule sisenemiseks.

Tööjõus osalemise määra suurendamine (vanusegrupp 15-64)		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
73,4%	74%	75%

Vaatamata majanduskriisi ajal suurenenud tööpuudusele on inimeste majanduslik aktiivsus ja tööjõus osalemise määr näidanud viimastel aastatel stabiilset kasvu. Positiivse trendina on osa tööpuuduse suurenemisest põhjustatud mitteaktiivse elanikkonna vähenemisest ja varem tööturult eemal olnud inimeste tööotsingute alustamisest. Samuti on näha esimesi märke töövõimereformi tulemustest, mis on tinginud mitteaktiivsete inimeste tööturule sisenemise. **2016. aastal oli tööjõus osalemise määr 15-64 vanusegrupis 77,1%. Sellega on saavutatud nii 2015. kui ka 2020. aastaks seatud eesmärgid.**

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

Hariduse kvaliteet, kättesaadavus ja efektiivsus

1. Haridussüsteemi kvaliteedi parandamine ning kohandumine demograafiliste muutustega.

Demograafilisest arengust tulenev õpilaste arvu vähenemine mõjutab kõige enam gümnaasiumivõrku ning seejärel kõrgkooli. Põhikoolide ja kutseõppeasutuste arv on viimastel aastatel vähenenud ning seega kohandumine demograafilise arenguga on suurel määral toimunud. **Tagamaks tasakaalu üldhariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse vahel peaks põhiharidus olema kättesaadav võimalikult kodu lähedal, gümnaasiumitaseme ja kutseõpe aga pigem maakondlikes tõmbekeskustes.**

Samuti on vähenenud kõrgkoolide arv ning tulenevalt rangemate kvaliteedinõuete rakendamiseks on kõrghariduses jõutud olukorrani, kus Eestis tegutsevad ainult sellised

õppeasutused, kellel on õigus riiklikult tunnustatud diplomite väljastamiseks. **Kõrgkoolide vaheline tööjaotus ja kompetentside koondamine** on üks suuremaid kõrgharidussüsteemi- ja reformi eesmärke. Üleminek tegevustoetuste süsteemile varasema riiklikul koolitustellimusel põhineva vastuvõtusüsteemi asemel, aitab parandada kõrgharidussüsteemi efektiivsust ning tulemuslikkust ja tõsta rahastamist üliõpilase kohta. Vajaduspõhiste õppetoetuste rakendamine ning stipendiumite süsteemi laiendamine suurendab ligipääsu kõrgharidusele ja motiveerib noori õppima majanduse kasvuvaldkondades.

Võrreldes EL riikide keskmisega jätkab Eestis suhteliselt väike osakaal põhikooli lõpetajatest oma õpinguid kutsehariduses. Samas on nõudlus tööturu vajadustele vastava kvalifitseeritud oskustööjõu järele suur, täpsemat vajadust sektorite lõikes aitab määratleda käivitatud OSKA süsteem. Oluline on, et **kutseharidussüsteem tagaks ettevõtete, ühiskonna ja inimese enda vajadustele vastavate erialade õpetamise**. Kutsehariduse õppekavade arendamine väljundipõhisteks, tihedam koostöö teiste haridusasutustega, kvalifikatsiooniraamistiku rakendamine, kutseõppeasutuste muutmine kompetentsikeskusteks ning ettevõtjate kaasamine kutsehariduse valikute langetamisel toetavad kutsehariduse muutumist atraktiivsemaks ning enam ühiskonna vajadusi arvestavamaks.

Oluline on ettevõtete endi suurem panus **õpipoisiõppesse ja praktikakorraldusse** (sh. ka kõrghariduses), mis aitab kaasa inimese kiiremale ja sujuvamale sisenemisele tööellu. Kuigi oskustöötajate järele on suur nõudlus, on probleemiks kutseõppe lõpetanute madal palk ning seetõttu ka suure hulga lõpetanute lahkumine välismaale (vt edukus tööturul HaridusSilm.ee). See pärsib omakorda valikute langetamist kutseõppe kasuks. Riigi haridussüsteemi tuleks vaadata tervikuna elukestva õppe eesmärkidest lähtuvalt, mis tähendaks muuhulgas ka kõikidel õppetasetel õppekohtade planeerimist terviklikult.

Noorte valikute suunamiseks, väljalangevuse ning töötuse vähendamiseks **tuleb arendada tugisüsteeme, sh õppenõustamist- ja karjääriteenuseid** (karjääriõpe, karjääriinfo ja karjäärinõustamine). Eesti keelest erineva emakeelega laste ja noorte konkurentsivõime tugevdamiseks on oluline tõsta lasteaedades, põhikoolides, gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes **eesti keele õppe kvaliteeti**. Lisaks on noorte valmisoleku toetamiseks nende ees seisvate väljakutsetega toimetulekul oluline roll mitteformaalsel haridusel ja noorsootööl. Noorte paremaks kohanemiseks tööeluga on üldhariduses vajalik lisaks faktiteadmistele järjest enam arendada **loovust ja ettevõtlikkust ning kujundada kõiki võtmepädevusi**. Tähelepanu tuleks pöörata õpilaste digioskuste arendamisele, nii infoühiskonnas kodanikuna edukalt toimetulemise kui ka neid erinevatel erialadel IT oskusi eeldavate töökohtade jaoks ette valmistades. Tõhustada tuleb ka tugispetsialistide ettevalmistust, pakutava toe sisulist kvaliteeti ning kättesaadavust, sh kutseõppes. Kutsehariduses on oluline muuta koolide rahastamismudel senisest tulemuspõhisemaks.

Gümnaasiumilõpetajate arvu vähenemine toob endaga kaasa vastuvõtunumbrite vähenemise bakalaureuse- ja rakenduskõrghariduslikus õppes, keskharidusjärgses kutseõppes, aga ka magistritaseme õppes. Kõrgkoolidele tähendab see elukestva õppe võimaluste tähtsamaks muutumist magistriõppe tasemel.

Õpetajakoolitus peab tagama oskuse saavutada õppekava üldeesmärke ja kujundada õpilaste üldpädevusi. Õpetajahariduse ja esmase ettevalmistuse kvalitatiivne tase peab paranema ning hilisemat karjääri tuleks toetada arenguvajadustele vastava sisulise täiendkoolitusega. Õpetajate palgasüsteem peab soodustama õpetajate initsiatiivi, loovust ja professionaalset arengut, sh väärtustama õpetaja elukutset. Tagada tuleb piisav arv motiveeritud ja heade

teadmistega loodusteaduste õpetajaid nii põhikoolis kui gümnaasiumis, soodustada **loodusteaduste õpetajaks** õppida soovijate arvu kasvu ning luua võimalusi magistriskraadiga inimeste ümberõppeks valdkonna õpetajaks. Kutseõppe kvaliteedi tagamiseks on oluline tegeleda kiire kutseõpetajate järelkasvu tagamisega.

Järgnevate perioodide eelarvehandite planeerimisel tuleb arvestada, et mõnes osas infrastruktuuri investeeringud vähenevad, kuna suur osa infrastruktuurist on juba loodud või renoveeritud. See võimaldab rohkem rahastada haridussüsteemi sisulisi arendusi. Samas tuleb silmas pidada, et püsikulud uue taristu ülalpidamiseks tekitavad eelarvele lisapingeid. Valitsussektori hariduskulud moodustasid 2014. aastal 5,6% SKP-st ning on oluline, et hariduskulude osakaal riigieelarvest ei kahaneks, vaid pigem püsiks vahemikus 6-7% SKP-st.

Rahvusvahelistumisest tingituna tuleb järgnevatel aastatel rohkem tähelepanu pöörata sisserändaja taustaga laste hariduse korraldamisele, lähtudes lõimumise eesmärkidest. Oluline on arvestada uusimmigrantide rahvuste ja kultuurilise mitmekesisuse suurenemisega. **Rahvusvahelise alus- ja üldhariduse kättesaadavus on eeltingimuseks kõrge kvalifikatsiooniga töötajate Eestisse tööle tulemisel.**

Valdkonnas planeeritud olulisemad reformid on üldhariduse koolivõrgu optimeerimine ning põhikooli ja gümnaasiumi selgem lahutamine, põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade täielik rakendamine (sh nii õpetajate kui ka õpilaste digipädevuse arendamine), õpetajate palgatõusu jätkamine, erialase kutse- ja kõrghariduse kaudu saadavate oskuste ajakohastamine vastavalt tööturu ja inimese karjäärivalikutele, tugispetsialistide arvu suurendamine kohalikes omavalitsustes, karjäärinõustamise süsteemi korrastamine, noorte huvitegevuse süsteemi elluviimine jm. Loodud on võimalused rahvusvahelise üldhariduse (sh IBO õppekavade rakendamine) laiendamiseks Tallinnas ja Tartus ning asutatud Euroopa kool Tallinnas.

2. Tööjõu väljaõppe vastavusse viimine kaasaegse tööturu vajadustega (sh kasutades paremini EL siseturu ja teiste poliitikate võimalusi) ning kutse- või kõrghariduse tasemel erialase haridusega inimeste osakaalu suurendamine.

Eesti tööjõust peaaegu 30% on kas põhi- või üldkeskharidusega ning ei oma erialast ettevalmistust kutse- ega kõrghariduse tasemel. Samal ajal nõuavad majandusstruktuuri muutustega kaasnevad uued töökohad töötajatelt kõrgemat haridustaset ning nüüdisaegseid oskusi. Tööturu vajaduste ja inimeste oskuste paremaks ühitamiseks ning tööjõu tootlikkuse suurendamiseks on vajalik tagada nüüdisaegsete oskustega töötajate järelkasv. Selleks on eelkõige vajalik **suurendada erialase, so kutse- või kõrgharidusega tööealiste inimeste osakaalu tööjõus.**

Eesti keelest erineva emakeelega elanike konkurentsivõime tugevdamiseks ja töövõimaluste suurendamiseks tuleb **laiendada ka eesti keele õppe kättesaadavust ning suurendada keeleõppe kvaliteeti.** Selleks tuleb parandada nii formaalsete keelekursuste kui ka veebipõhiste kursuste kättesaadavust, arendada mitteformaalseid eesti keele õppe võimalusi, ning toetada eesti keele õpetajate järelkasvu. Nimetatud eesmärke aitab saavutada ka keeltemajade avamine Narvas ja Tallinnas.

Koolitusvajaduse täpsema sihi seadmiseks on vaja selget ja operatiivset teavet tööturu kohta. Inimeste oskuste ja tööturu tegelike vajaduste paremaks ühitamiseks käivitati 2015. aastal tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. OSKA võimaldab eraldiseisvad „koolitustellimuse“ komponendid siduda üheks süsteemselt toimivaks tervikuks ning luua

koostööplatvorm tööturuosaliste kohta süsteemse teabe koondamiseks, et Eesti inimeste teadmiste ja oskuste kujundamine vastaks paremini tööandjate ja ühiskonna vajadustele. Edaspidi on oluline tagada OSKA ettepanekute edukas rakendamine erinevate ministriumide poliitikakujunduses.

Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi rakendamine parandab taseme- ja täiendõppe koolituspakkumise struktuuri, mahu ja sisu planeerimist, õppekavaarendust ja karjääriplaneerimist ning aitab ettevõtjaid oma töötajate oskuste arendamisel.

Tööturu vajadustele vastavate oskuste ja haridusega inimesed leiavad suurema tõenäosusega rakendust, mis omakorda ennetab kõrge ja püsiva tööpuuduse tekkimist. Seetõttu on oluline, et haridussüsteemi struktuur vastaks erinevates haridusliikides majandusstruktuurist tulenevale tööjõu vajadusele.

Ilma erialase hariduseta inimeste suure osakaalu peamisteks põhjusteks on noorte puhul üldkeskhariduse eelistamine kutseõppele ning suur haridustee katkestanute hulk. Viimastel aastatel on suurenenud nende noorte osakaal, kes peale üldkeskhariduse omandamist ei jätkka oma haridusteed. Koolist väljalangevuse ennetamiseks on oluline suurendada tugispetsialistide arvu kohalikes omavalitsustes ning selleks, et need noored, kes ei õpi ega tööta, üles leida, rakendada NEET-noorte (*not in education, employment or training*) seiresüsteem.

Inimvara kvaliteeti ja konkurentsivõimet mõjutab koolist väljalangevus kõigil haridusastmel. Koolist väljalangevus on suureks probleemiks nii kutse- kui ka kõrghariduse esimesel aastal. Kõrget väljalangevuse taset saab seostada õpilaste vähese töömaailma tundmisega ja õpioskuste puudumisega, mistõttu tehakse õppima asudes valesid erialavalikuid. Seetõttu on oluline suurendada probleemipõhise õppe juurutamist juba madalamates kooliastmetes, tegeleda praktilise õppe arendamisega kõrghariduses, suurendada ametiõppe populaarsust ning **edasi arendada karjäärinõustamist ja seonduvaid teenuseid, mille eesmärk on tutvustada noortele erinevaid erialasid. Oluline on suurendada tugiteenuste ning karjäärinõustamise kättesaadavust** eesmärgiga paremini toetada õpilaste haridustee- ja erialavalikuid. Lisaks on oluline edendada noorte võimalikult varajast töökogemuse saamist noorte lühiajalise töötamise soodustamisega.

Senisest enam tuleb luua võimalusi ja toetada koostööd erinevate sektorite (riik, ettevõtjad, kõrgkoolid) vahel erialaselt juhitud ja kvaliteetseks praktikakorralduseks õpingute ajal, sh pakkuda praktikavõimalusi ka välisüliõpilastele, et soodustada ja toetada talendipoliitikat ja tippspetsialistide Eestisse tööle jäämist õpingute lõppedes. Samuti toetatakse täiendavate õppekohtade loomist töökohapõhises õppevormis.

3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamine.

Eesti kõrgkoolid konkureerivad globaalsel kõrgharidusturul ning konkurents talentide pärast on tihe. Koos majandusliku heaolu kasvuga õpib järjest rohkem Eesti noori välisülikoolides, eelistatakse peamiselt Soome, Saksamaa ja Suurbritannia kõrgkooli. Mitmekülgsema hariduse saamisel on üliõpilaste mobiilsuse soodustamine suure tähtsusega. Samas tuleb **tagada konkurentsivõimelise kõrghariduse pakkumine** eelkõige Eestis. Praegustest üliõpilastest veedab 1,8% (2016. a andmed) osa õppeaastast mõnes väliskõrgkoolis. Euroopa

kõrgharidusruumis on eesmärgiks seatud, et 20% lõpetajatest oleks aastaks 2020 mobiilsuskogemusega - selle tasemeni on Eestis veel väga pikk tee.

Prognooside kohaselt väheneb lähiaastatel kõrghariduse esimesel astmel õppijate arv ligikaudu 5% aastas. Demograafilise olukorra muutumise tõttu on võimalik suurendada vastuvõttu magistri- ja doktoriõppesse, arvestades seejuures kvaliteeti ning Eesti jaoks olulistest kõrgharidus- ja teadusvaldkondades kriitilise massi säilitamise vajadust ning ratsionaalset tööjaotust kõrgkoolide vahel.

Kõrghariduse rahvusvahelistumise toetamisel on kolm peamist eesmärki. Esiteks loob see võimaluse Eesti kõrgkoolide tudengitele silmaringi avardamiseks, teises kultuurikeskkonnas elu- või professionaalse kogemuse omandamiseks ning kontaktide loomiseks, mis on kõik olulised komponendid hilisemas tööelus üha enam rahvusvaheliseks muutumas maailmas.

Teiseks on oluline ka „rahvusvahelistumine kodus“ – **Eesti majanduse jaoks olulistesse valdkondadesse talentide juurde meelitamine** ehk koordineeritud talendipoliitika, mille möödapääsmatuks komponendiks on koostöö erinevate sektorite (riik, ettevõtjad, kõrgkoolid) vahel, välistudengitele praktikavõimaluste laiendamine ning õigusruumi tagamine, mis toetaks peale õpingute lõppu tulevaste tippspetsialistide Eestisse jäämist. Välisõppejõudude aktiivsem tööleasumine Eesti kõrgkoolidesse on aga oluline, et anda võimalus rahvusvahelise keskkonnaga kokku puutuda ka neile meie üliõpilastele, kellel pole võimalik väliskõrgkoolis viibida. Välisõppejõudude paremaks lõimimiseks töö- ja õppekeskkonda tuleb neile luua võimalused teadustööks, samuti on oluline tagada vajalikud teenused nende peredele. Eesti ühiskonnale on välisüliõpilased tähtsad, nii need, kes siit peale õpinguid lahkuvad, kui ka need, kes siia edasi õppima või tööle jäävad. Lahkujatest võivad saada Eesti riigi, kultuuri ja majanduse „saadikud“ oma kodumaal, kes aitavad oma kontaktide kaudu kaasa meie arengutele. Kolmandaks peame arvestama, et kõrghariduse ja teaduse konkurents ning kvaliteet on rahvusvahelised. Rahvusvaheline võrdlus on aluseks kvaliteedistandardile ja rahvusvaheline liikuvus loob võimalused paremate töötajate värbamiseks.

Kõrghariduse rahvusvahelistumine hõlmab nii Eesti tudengitele ja õppejõududele suunatud mobiilsusprogramme kui ka meetmeid välisüliõpilaste ja välisõppejõudude Eestisse tuleku soodustamiseks. Tänu erimeetmetele on viimastel aastatel suurenenud välistudengite vastuvõtt Eesti ülikoolides. Aastaks 2015 seatud eesmärk – võtta vastu 2000 välistudengit - on saavutatud. 2015/2016. õppeaastal õppis Eesti kõrgkoolides 3476 välisüliõpilast, mis moodustas üle 6,8% Eesti üliõpilaskonnast. 2016/2017. õppeaastal oli välistudengeid 3900 ehk 8,2% tudengkonnast. Rahvusvahelistumise suunaliste tegevuste toetamist tuleb jätkata, et kasvatada kõrgkoolide rahvusvahelistumise võimekust ja seeläbi kaasata üha kõrgema tasemega välisüliõpilasi. Vajalik on selles suunas tegevusi edasi arendada ning **muuta Eesti kõrgharidus välistudengitele atraktiivsemaks**. Oluline on lisaks hariduse omandamisele **luua välisüliõpilastele võimalused peale kooli lõpetamist valitud erialadel Eestisse tööle jääda**, sh parendada praktika- ja töökohtade organiseerimist välistudengitele.

Soodustamiseks välistudengite ja teadlaste senisest aktiivsemat Eestisse asumist, on õigusraamistikus viimastel aastatel tehtud mitmeid muudatusi, millega on lihtsustatud nii viisade- kui ka elamislubade taotlemise protsessi, suurendatud pereliikmete kaasatoomise võimalusi ning loodud võimalus pärast õpingute või teadustöö lõppemist jätkata Eestis viibimist 183 päeva jooksul, et nt siin tööd otsida ja elamisloa uuel alusel taotleda. Samuti on parandatud üliõpilaste riiki sisenemise ja õpingute kõrvalt töötamise võimalusi ning soodustatud nende hilisemat siirdumist tööturule lihtsustatud elamisloa taotlemise tingimuste

kaudu. Teadus- ja õpirände soodustamiseks on kavandatud täiendavate muudatuste sisseviimine välismaalaste seadusesse, mis võimaldavad mh ka liikmesriikide vahelist liikuvust. Oluline on **tagada välisüliõpilastele ja –teadlastele mõeldud ülikoolide ning riiklikult pakutavate esmast kohanemist toetavate meetmete omavaheline kooskõla** ja kombineeritus, vähendades seeläbi üleliigset dubleerimist ning tagades meetmete efektiivsuse ja jätkusuutlikkuse.

Tööjõu pakkumine

4. Aktiivse tööturupoliitika mõju suurendamine ning rahastamise jätkusuutlikkus.

Ennetamiseks töötust ning lühendamaks töötuse kestust, on oluline jätkuvalt tõsta **aktiivsete tööturumeetmete pakkumise efektiivsust ja võimaldada nende mõju suurendamist**. Lähiaastatel on riskiks struktuurse tööpuuduse püsimine pikema perioodi vältel. Oluline on ellu viia Ida-Virumaa regionaalset tööturu olukorda parandavad meetmed. Samuti tuleb järgnevatel aastatel senisest rohkem tähelepanu pöörata **noorte tööpuuduse ennetamisele ja vähendamisele**. Siinkohal mängib olulist rolli koostöö kohalike omavalitsustega (aktiveerimismeetmed, sotsiaalprobleemide lahendamine jne). Toetada tuleb ka **noorte üleminekut haridusest tööturule**. Meetmeid tuleb rakendada haridusest, tööturult ja koolitusest eemalejäänud noorte (nn NEET-noored) ülesleidmiseks ja aktiivsesse tegevusse tagasitoomiseks.

Efektiivsemaks teenuseosutamiseks on oluline tihendada institutsionaalset koostööd ja määrata rollijaotus Haridus- ja Teadusministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, töötukassa ja kohalike omavalitsuste vahel. Ilma kutse- ja erialase hariduseta töötutele tuleb luua võimalused esmase tasemeõppes saadava kvalifikatsiooni omandamiseks. Esmast kvalifikatsiooni omavatele töötutele tuleb aga luua täiendavaid võimalusi kõrgema või täiendava kvalifikatsiooni omandamiseks, mis tunduvalt parandaks nende edasist konkurentsivõimet töajoturul. Välja on töötatud meetmed töötuse ennetamiseks ja töötusperioodi lühendamiseks täiend- ning ümberõppe pakkumise abil.

Vajalik on praktikas tugevdada seost aktiivsete tööturumeetmete pakkumise ja inimestele makstavate hüvitiste/toetuste vahel eesmärgiga suurendada inimestes teadmist, et toetuste saamisega kaasneb inimese kohustus ise aktiivselt oma töötusprobleemide tulemuslikkusesse panustada. Seetõttu on vajalik toimetulekutoetuste süsteemi täiendada selliselt, et ka toetuse saamise ajal oleksid inimesed motiveeritud tööturule osalema. Aktiivse tööturupoliitika tulemuslikkuse hindamiseks on vajalik jätkata süsteemse tööturuteenuste monitooringu ja mõjude hindamisega.

Järjest vananeva tööjõu tõttu on tulevikus senisest enam **vaja pakkuda meetmeid vanemaeliste inimeste tööturule tagasi aitamiseks** ja tööturule püsimise toetamiseks. Samuti analüüsitakse levinumaid uusi töövorme eesmärgiga kaaluda võimalusi nende kasutuselevõtuks Eestis. Uued töövormid lubavad noortel tööturule paindlikumalt siseneda ning pakuvad alternatiivseid töötamise võimalusi ka ülejäänud vanusegruppidele.

Oluline on lähiaastatel tegeleda **soolise palgalõhe vähendamisega**. Eestis kujuneb palgalõhe paljude tegurite koosmõjus – töö-, pere- ja eraelu ühitamise võimalused, naiste karjäärikatkestused, personalipraktika töökohal, soolise segregatsiooni olemasolu hariduses ja tööturul, haridusvalikud, ühiskonnas eksisteerivad hoiakud, normid ja väärtused. Seega on ka palgalõhe vähendamisel oluline keskenduda kõikidele nimetatud valdkondadele. Soolise

palgalõhe vähendamisele kaasaaitamiseks **laiendatakse Tööinspektsiooni järelevalvevolitusi** sama ja võrdväärse töö eest naistele ja meestele makstava tasu võrdsuse üle. Jätkatakse **teavitus- ja analüüsitegevusi**, mille eesmärk on suurendada ühiskonna ja eri institutsioonide teadlikkust soolisest palgalõhest, selle põhjustest ja mõjudest. Samuti soodustatakse **läbipaistvate ja objektiivsetel kriteeriumidel põhinevate töö hindamise ja palgasüsteemide kasutuselevõttu**. **Haridusvalikute mitmekesistamiseks ja tööturu soolise segregatsiooni vähendamiseks** planeeritakse eelkõige kooliõpilaste ja karjäärinõustajate teadlikkuse suurendamiseks ja hoiakute muutmiseks mõeldud tegevusi.

Väikelapse kasvatamise kõrvalt tööturule (taas)sisenemiseks ning töö- ja pereelu ühitamiseks **tuleb suurendada kvaliteetse, taskukohase ja paindliku alushariduse ning lapsehoiuteenuse kättesaadavust**. Samuti on tähtis vastavalt piirkondlikele vajadustele lasteaiakohtade loomise toetamine. Puudega laste vanemate hoolduskoormuse vähendamiseks ning tööhõives osalemiseks on vaja lastele pakkuda täiendavaid tugiteenuseid (hoiu-, tugiisiku- ja transporditeenust).

Jätkuvalt on oluline **töövõimereformi edukas elluviimine**, mis tagaks süsteemi jätkusuutlikkuse – sealjuures säilitaks ja parandaks tööealise elanikkonna töövõimet, ennetaks töötust ja töövõime langust ning toetaks töötingimuste parandamist, inimese tööturule naasmist ja seal püsimist. Reformiga seatakse fookusesse tööealise vähenenud töövõimega inimese töövõime parim kasutamine, sealhulgas keskendutakse **töövõime langusega ja puuetega inimestele mõeldud töölesaamist ja töötamist toetavatele meetmetele**. Kaaluda tuleb võimalusi kehtiva töötervishoiu süsteemi muutmiseks ning üle vaadata tööõnnetuste ja –ohutuse valdkond eesmärgiga ennetada efektiivsemalt inimeste töövõime vähenemist ja püsiva töövõimetuse teket.

Ülesandeks on võetud muuta praegune ebaefektiivne, keeruline, vähese tulemuslikkusega ning sageli dubleeriv taastusravi- ja rehabilitatsiooniteenuste süsteem kliendikeskseks, pakkuda teenuseid olemasolevate ressurssidega otstarbekamalt ning muuta süsteemi ühtseks arusaadavaks tervikuks. **Paremini toimiv rehabilitatsioonisüsteem** võimaldab abivajavatel inimestel suunduda kiiremini tagasi tööturule ja ühiskonda ning paljudel juhtudel väljuda ka rehabilitatsioonisüsteemist.

Tööhõives osalemist takistab märkimisväärselt **hoolduskoormus**, mis võib olla tingitud nii laste kui puudega ja eakate pereliikmete eest hoolitsemisest. Seetõttu pööratakse jätkuvalt tähelepanu tööjõu pikaajalisest haigusest, töövõimetusest, puudest või hooldamiskohustustest tingitud tööturult eemalejäämise vähendamisele ja iseseisva toimetuleku parandamisele, mh täiendavate sihtotstarbeliste hoolekande- ja tugiteenuste pakkumise abil. Investeeringud **elukeskkonda** (sh universaalse disaini alase teadlikkuse tõstmine ja põhimõtete laiem kasutamine), **tugiteenustesse** (sh sotsiaaltranspordi) ja **uuenduslikesse lahendusideedesse** võimaldavad parendada nii puuetega inimeste ja eakate endi kui nende perekonnaliikmete igapäevast toimetulekut ning ligipääsu tööturuteenustele ja tööturule.

Juba 2011. aasta alguses jõustus seadusemuudatus, mille kohaselt on võimalik töötuskindlustusmaksetest laekuvaid vahendeid kasutada ka aktiivsete tööturumeetmete pakkumiseks. See on taganud pärast Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) 2007-2013 vahendite ammendumist **aktiivse tööturupoliitika rahastamise jätkusuutlikkuse** ning käesoleval perioodil on võimalik ESF vahendeid kasutada tööturuteenuste täiendamiseks ja vajaduse korral uute väljatöötamiseks ja osutamiseks.

5. Tervena elatud eluaastate suurendamine läbi tervisekäitumise parandamise ja õnnetusjuhtumite edasise vähendamise ning läbi tervishoiutaristu arendamise.

Tööealise elanikkonna hulgas põhjustavad suurt inimressursi kadu nii inimeste tervisekäitumine kui ka enneaegne suremus. Enneaegsete surmade puhul mängib suurt rolli tervist ohustav ja riskeeriv käitumine (nt alkoholi tarvitamine, vigastusohu eiramine, samuti ka vähene füüsiline aktiivsus, suitsetamine, tasakaalustamata toitumine), mis on oluliseks võtmeks eeldatava eluea jätkuvaks pikendamiseks. Peamisteks surmapõhjusteks on Eestis läbi aastate olnud südame-veresoonkonna haigused, kasvajakasvud ning vigastused.

Inimeste positiivset tervisekäitumist mõjutab enim erinevate meetmete kompleksne pakkumine, mis sisaldab endas nii inimeste teadlikkuse tõstmist, vajalike teenuste pakkumist, liikumist soodustava ning haigusi ennetava keskkonna ja taristu kättesaadavus, piiravate ja soosivate regulatsioonide kehtestamist kui ka regulatsioonide täitmise tõhusat kontrollimehhanismi. Selline lähenemine on viimastel aastatel edukalt toimunud näiteks tule- ja veeohutuse valdkonnas, mis on kaasa toonud tulekahjudes ning uppumise tagajärjel hukkunute märkimisväärse vähenemise.

Oluline reform oli ka terviseteadlikkuse, liiklusohutuse ja riskikäitumise ennetamise teemade sisseviimine riiklikesse põhikooli ja gümnaasiumi õppekavadesse, eeskätt inimeseõpetuse ainekavasse, kuid läbiva teemana kõikide õppeainete kavadesse 2010. aasta alguses. Samuti on gümnaasiumi õppekava läbivaks teemaks tervis ja ohutus ning oluline on kehalise kasvatusaainekava ümberkujundamine liikumisõpetuseks, mis läbiks kogu haridusteed. Laste ujumisoskuse tõstmiseks ja uppumissurmade vähendamiseks uuendatakse 2018. aastal kehalise kasvatusaainekava, kus kehtestatakse uuendatud ja senisest mahukamat õpet võimaldav **ujumise algõppe** meetodika.

Lähiaastatel on oluline suunata oma ressursid tööealise elanikkonna tervisekäitumise parandamisse ning vigastuste ning vigastussurmade ennetamisse. Kavas on rakendada **ministeeriumitevahelist vigastushaigestumuse ja -surmade ennetamise poliitikat** ning jätkata liiklusohutuse tagamiseks ja inimeste liikumisaktiivsuse soodustamiseks ja suurendamiseks **kergliiklusteede arendamist**. Samuti on plaanis töötada välja **toitumise ja liikumise roheline raamat**, mille eesmärgiks on edendada tasakaalustatud toitumist ja regulaarset liikumisharrastust kogu elukaare vältel ning pikendada seeläbi tervena elatud eluiga.

Eesti kuulub ühe enim alkoholi tarbivate riikide hulka ning alkoholist tingitud kahjud on seetõttu ulatuslikud. WHO 2012. aastal avaldatud raporti kohaselt põhjustab alkohol Eestis 12% naiste ja 28% meeste suremusest vanusegrupis 15-64 eluaastat. Ennetamiseks ning vähendamaks alkoholi tarbimist ning sellest tingitud kahjusid jätkatakse valitsuse poolt heakskiidetud **alkoholipoliitika roheline raamatu elluviimist**, st jõustatakse meetmed alkoholi kättesaadavuse vähendamiseks, alkoholi hinna mõjutamiseks, salaalkoholi leviku tõkestamiseks, alkoholitarvitamisest ja -joobest tulenevate kahjude vähendamiseks, joobes juhtimise ennetamiseks, teadlikkuse suurendamiseks ning ravi ja nõustamisteenuste kättesaadavuse parandamiseks.

Tervena elatud eluea tõstmiseks on oluline **vähendada ka tubaka tarvitamisest tingitud kahjusid**. 2014. a alguses kiitis valitsus heaks tubakapoliitika roheline raamatu, mille elluviimist samuti jätkatakse, st nähakse ette tegevused suitsuvaba keskkonna tagamiseks, tubakatoodete atraktiivsuse vähendamiseks, tubakatoodetele alternatiivtoodete turustamise

reguleerimiseks, tubakatoodete kättesaadavuse vähendamiseks alaealistele, tubakatarvitamise ennetamiseks, tubakasõltuvuse ravi ja tubakast loobumise nõustamisteenuste arendamiseks ning tubakatarvitamist vähendava maksupoliitika kujundamiseks.

Tööõnnetuste vähendamiseks ning tervist toetava töökeskkonna tagamiseks on vajalik jätkata **tööga seotud töövõime languse ennetamisega** ning arendada töövõime kaoga inimeste tööturul osalemist. Analüüsimisel on poliitikaettepanekud, mis käsitlevad töövõimekaos hüvitamist ning töövõimekaoga inimeste tööle jäämise ja tööle naasmise toetamist Eestis.

Kavas on suurendada tõenduspõhiste tervisekontrollide ning **sõeluuringute (nt vähi sõeluuringud)** läbiviimise mahtu ja ulatust, et tagada haiguste võimalikult varajane avastamine ning ravi alustamine. 1. jaanuaril 2018 jõustuva immuniseerimiskavaga asub riik rahastama tütarlaste vaktsineerimist inimese papilloomiviiruse (HPV) ehk emakakaelavähi vastu.

Viimasel kümnel aastal on märkimisväärselt investeeritud tervishoiutaristu kvaliteedi tõstmisse ja haiglavõrgu optimeerimisse. Vajalik **on jätkata tervishoiutaristu arendamist**, mis arvestaks vananeva ja väheneva elanikkonna vajaduste ja võimalustega. Selle eesmärgi täitmiseks on oluline tagada esmatasandi tervishoiu tugevdamine ning välja arendada patsiendikeskne paikkondlik tervishoiu- ja sotsiaalteenuste integreeritud teenusmudel, mis tagab elanike vajadusi arvestava teenuste kättesaadavuse. Samuti on oluline haiglavõrgu optimaalse arengu edasine toetamine, mis läbi võrgustikupõhise koostöö tagab kõigi piirkondade elanikele vajamineva eriarstiabi kättesaadavuse. Samuti tuleb arendada tervishoiu **kvaliteedisüsteemi**, sh välja töötada ja rakendada kvaliteedi mõõdikud.

Tervishoiuteenuste kvaliteedi, kättesaadavuse ning efektiivsuse parandamisel on oluline roll erinevatel e-tervise lahendustel. E-tervise ja personaalmeditsiini edasiarendamiseks on välja töötatud **e-tervise riiklik strateegia**.

KONKURENTSIVÕIMELINE ETTEVÕTLUSKESKKOND

Valdkond hõlmab mitmeid suuri alavaldkondi, nagu teadus- ja arendustegevus, innovatsioonipoliitika, ettevõtlus ja ettevõtlikkus ning ettevõtete jaoks soodsa õiguskeskkonna ning avaliku infrastruktuuri (ennekõike transpordiühenduste) arendamine.

„EESTI 2020“ EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Tõsta teadus- ja arendustegevuse investeeringute taset		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
1,42%	2%	3%

Lähtudes varasematest arengutest, võetud eesmärkidest ning viimastest majandusprognosidest tähendaks see 2020. aastal teadus- ja arendustegevuse (TA) kogukulutusi ligikaudu 0,8 miljardit eurot, mis tähendaks TA mahtude pea neljakordistumist 2009. aastaga võrreldes, eeldades et samal ajal oleks SKP nominaalväärtuses varasemast ligikaudu kaks korda suurem.

Aastatel 2000-2009 oli Eesti keskmine aastane TA investeeringute taseme kasv 10,1%, mis oli Euroopa Liidu kõrgeim näitaja. Algselt madala võrdlustaseme tõttu oli kasv eriti kiire just erasektoris, aastas keskmiselt koguni 18,4%. Majanduskriisi ajal seadis valitsus eesmärgiks teha avaliku sektori investeeringuid algselt planeeritust ettepoole tuues ja suuremas mahus, et luua head alused erasektori TA investeeringute kasvuks, mis majanduskasvu taastades taas hoogustuvad. Järjekindel TA poliitika kandis vilja, sest kriisiaastatel (2009) kahanesid TA kogukulutused oluliselt aeglasemalt kui SKP. Erasektori TA kulutused jäid aga peaaegu muutumatuks, millele 2010. aastal järgnes juba TA investeeringute 33% kasv.

Majandussurutise järgsetel aastatel TA investeeringud kasvasid jõudsalt ületades 2012. aastal 2015. aastaks seatud 2%lise eesmärgi. Kuid viimastel aastatel on TA kulutused hakanud vähenema ennekõike erasektori investeeringute arvelt. **2015. aastal ulatusid TA kulutused 1,5%ni SKPst.** Kusjuures erasektori TA kulud olid 0,72 % SKPst, mis on pisut enam kui 2014.a. (0,65%). 2020. aasta eesmärk on suurendada neid 2%ni SKPst. Selleks motivatsioonimehhanismi loomine on märgatavalt raskem ülesanne kui avaliku sektori TA kulutuste suurendamine 1%ni SKPst.

Suurendada Eesti ekspordi osatähtsust maailma kaubanduses		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
0,085%	0,100%	0,110%

Varasematel aastatel on Eesti ekspordi turuosa kasv kogu maailma kaupade ja teenuste ekspordis toimunud maailmakaubanduse kiire kasvu foonil. Arvestades majanduskasvu prognoosi, tähendab ekspordimahtude tõstmise eraldi eesmärgina ka ekspordi osakaalu tõusmist üle 120% Eesti SKPst, mis eeldab jooksevhindades üle 30 miljardi euro suurust ekspordimahtu aastas aastal 2020. Eesmärkide saavutamise eelduseks on, et Eesti ekspordimahud peavad kasvama maailma keskmisest kasvutempost 2-3 protsendipunkti võrra kiiremini. **2015. aasta andmetel oli Eesti osakaal 0,08%, mis on mõnevõrra vähem kui eelneval aastal (0,096%).**

Tööjõukulude kasv ei ületa tootlikkuse kasvutempot ³		
Algtase 2011	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
-2,8%	0%	0%

Eelmise majandustsükli buumiaastail ületas tööjõukulude kasvutempo tootlikkuse oma. Majanduslanguse järel suurenesid välisnõudluse paranemise toel tööde mahud nii tööstussektoris kui ka enamikus teenindusharudes, mis läbi müügitulud kasvasid ja kasumlikkus taastus. Oluline mõju oli ettevõtete tegevuskulude, eelkõige tööjõukulude kärpimisel, millega kaasnes efektiivsuse kasv ja konkurentsivõime suurenemine. Viimastel aastatel on tööjõukulude kasv ületanud tootlikkuse kasvu ehk tööjõukulude suurenemine ei ole oluliselt reageerinud majanduskasvu aeglustumisele püsivate tööturu pingete tõttu. Reaalne tööjõuühiku kulu muutus oli 2016. aastal 4,3%.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

6. Ettevõtete pikaajalist rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu soodustava poliitika kujundamine.

Keskpikas perspektiivis senised ülesanded ettevõtluskeskkonna vallas märgatavalt ei muutu. **Ettevõtlusega alustamine, ettevõtte arendamine ja efektiivsuse suurendamine, rahvusvahelistumine, innovatsioon ning koostöö on jätkuvalt raamistikuks, milles areng võiksid toimuda.** Üldise suunana tuleb **toetuspoliitikalt liikuda finantsmeetmete kasutamise suunas**, mis võimaldab kaasata senisest enam avaliku ja erasektori vahendeid.

Eesti jaoks on endiselt **kõige olulisem tootlikkuse kasvu tagamine ning ettevõtjatele kapitali ligipääsu parandamine.** Finantseerimisvõimekuse küsimus muutub teravamaks ressursside piiratud tõttu ettevõtete laienemis- ja kasvuetappides. **Toetuspoliitika peaks toetama ettevõtete kasvuambitsioonide elluviimist, aga ka protsesside efektiivsemaks muutmist.** Suurt rõhku tuleb panna ka terviklike ettevõtteid abistavate meetmepakettide väljatöötamisele. Eelduseks on ettevõtte vajaduste täpsem väljaselgitamine, pikemaajaline planeerimisfookus ning toetuseks suunatud ressursside ja oskusteabe terviklik juhtimine.

Keskele kohale jäävad ka **sobiliku tööjõu kättesaadavusega seotud küsimused**, mis panevad proovile eelkõige haridussüsteemi kohandumisvõime ning võimekuse kasutada enam kvalifitseeritud välistööjõudu. Eristatult tähelepanu pööratakse IKT-sektori tööjõupuuduse leevendamisele. **Ettevõtete eksport vajaks kestvalt riigipoolset toetust** kõige laiemas mõttes ehk teisisõnu vajatakse nii nõustamisi, koolitusi kui ka otsetoetusmeetmeid ja tagatismeetmete jätkumist. Üha enam tuntakse puudust Eesti kui riigi järjepidevast tutvustamisest ekspordi sihtriikides.

Eesti ettevõtluskeskkonda peetakse võrdluses teiste riikidega soodsate hulka kuuluvaks. Siiski tuleb tegeleda spetsiifilisemate probleemidega. Regulaatiivse keskkonna vallas **vajame muudatusi õigusaktides, millega stimuleerida majandusarengu kontekstis prioriteetse poliitika ellurakendamist.** Jätkuvalt tuleb tegeleda ka **halduskoormuse süstemaatilise hindamise ja vähendamisega.** Lisaks vähendatakse ettevõtte tulumaksu juriidilisele isikule regulaarselt makstavatelt dividendidelt. Samuti parandatakse laevandusettevõtete maksukeskkonda.

³ Reaalne tööjõuühikukulu muutus (jooksevhindades tööjõukulude osakaalu muutus loodud lisandväärtuses, nominaalses SKP-s)

Olulisemate meetmetena probleemidega tegelemisel tuleb luua **finantsmeetmed ettevõtete protsesside efektiivsemaks muutmiseks ning kasvuambitsioonide toetamiseks**, pakkuda kvaliteetsemat nõustamisteenust ja koolitust pikemaajaliste sihtide seadmiseks, töötada välja **ettevõtlustoetuste mõjude hindamise süsteem** ning **konsolideerida ettevõtlustoetuseid**, jätkata meetmetega, mis on mõeldud **ekspordi toetamiseks ja koostöö arendamiseks**, pakkuda riigi tuge ettevõtjatele välisturgudele minemisel **välisesinduste efektiivsema kasutamise**ga. Eesti tööstuspoliitika roheline raamat ning IKT-sektori arenguprogramm aitavad kaasa digipöördele tööstussektoris.

7. Keskkonna loomine senisest suuremas mahus ekspordipotentsiaaliga ja suurema lisandväärtusega sektoritesse suunatud otseste välisinvesteeringute Eestisse toomiseks.

Eestisse tehtavate välisinvesteeringute taseme kasvu jätkuv kindlustamine ja Eesti ekspordi arendamine sõltub suurel määral **kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavuse** tagamisest. Puudus on nii oskustöolistest, keda vajavad kodumaised ja välisosalusega ettevõtted, kui ka inimestest, kes oleksid võimelised kindlustama ettevõtjate edu eksporditurgudel.

Investorite meelitamiseks tuleb neile **pakkuda atraktiivseid hüvesid, mis oleksid rahvusvahelises võrdluses konkurentsivõimelised**. Valminud on **välisinvestorite teenindamiseks mõeldud toetusmeede** ning programm soodsamate võimaluste pakkumiseks **infrastruktuuri võrkudega liitumisel**. Väljatöötamisel on tingimused suurtarbijatele energiahinna soodustuste pakkumiseks. Ka **Eesti riigi üldine maine ja sotsiaalne keskkond** peaksid järk-järgult muutuma **eduteguriteks** uute välisinvesteeringute sissetoomisel. Kõrge lisandväärtusega sektoritesse suunatud välisinvesteeringutel on suur **mõju tarneahelate kujunemisele** ning seeläbi võivad avaneda **Eesti ettevõtjatele uued ekspordivõimalused**. Samuti soodustavad sellised välisinvesteeringud **teadmiste ja oskuste siiret** ning teadus- ja arendusmahukad investeeringud aitavad kaasa valdkonna kompetentsi paranemisele laiemalt.

Erinevatele investoritele on investeerimisotsuse tegemisel olulised kindlad argumendid. Välisinvesteeringute meelitamisel konkureerib **Eesti** aktiivselt teiste riikidega, **positsioneerides** ennast pigem **kõrgemat lisandväärtust loovate ning tarneahelaid soodustavate välisinvesteeringute sihtriigina**. Eesti konkurentsivõime säilitamiseks ja arendamiseks välisinvesteeringute meelitamisel on oluline roll tervikliku ja Eestit positiivses mõttes **eristava investeerimiskeskonna arendamisstrateegia** elluviimisel. Oluline on edendada Eesti ettevõtjate osutatavate **finantsteenuste ja nendega seotud tugiteenuste ekspordi** ning tugevdada seeläbi Eesti finantssektorit, mis mängib samuti tähtsat rolli investeerimiskeskonna atraktiivsuse suurendamisel.

Kõrgemat lisandväärtust loovate välisinvesteeringute meelitamiseks Eestisse peab Eesti maine kujundamisel ja nähtavuse suurendamisel Eesti rahvusvahelise kuvandi oluliseks osaks saama **teadus ja teadusmahukas ettevõtlus**.

Meetmetena tuleb jätkata tarneahelaid ergutava **suurinvestorite toetusmeetmega**, suurendada **maakondlike arenduskeskuste ja kohalike omavalitsuste võimekust** tegeleda regionaalse **investorteenindusega**, luua **inglisekeelseid infomaterjale tööjõu palkamise soodustamiseks** ning ühtse kontaktpunkti **www.eesti.ee kasutamise lihtsustamiseks**. Oluline on ka tervikliku **välisspetsialistide kaasamise tegevuskava väljatöötamine** ja rakendamine, **võõrkeelse üldhariduse kättesaadavuse parandamine** Eestis ning **Eesti riigi tutvustamine** sihtriikides. Välisinvesteeringute ligimeelitamiseks tehti 2017. a välismaalaste seaduses

muudatused, millega kehtestati suurinvestoritele eriregulatsioon elamisloa taotlemiseks, soodustades sh suurinvestorite pereliikmete Eestisse asumist.

8. Eelduste loomine erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurenemiseks ning innovatsiooni väljundite arvu ja kvaliteedi tõstmiseks.

Kuigi Eesti ettevõtete TA investeeringud ning kogu TA kulutuste osakaal SKPst 2015. a pisut kasvasid, oli kasv tagasihoidlik. Tuleb pingutada, et saavutada aastaks 2020 seatud eesmärk suurendada märkimisväärselt avaliku sektori TA investeeringuid ning luua motivatsioonimehhanismid erasektori TA investeeringute kasvuks. Avaliku sektori ülesanne on luua toetav keskkond, kus oleks piisavalt kõrgelt haritud inimesi ja rahvusvahelisi kontakte, atraktiivne töökeskkond, hea tasemega kõrgharidus ja teadus. Põhiline eesseisev ülesanne on **ettevõtete innovatsioonivõimekuse kasvatamine**. Selleks tuleb **soodustada Eestis tegutsevate ettevõtete teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni**, koostööd ülikoolide, teadusasutuste ja ettevõtete vahel ning pöörata tähelepanu **teadus- ja arendusmahukate välisinvesteeringute** Eestisse toomisele. Oluline on **toetada süsteemselt nii noori innovaatilisi ettevõtteid** kui ka TA tegevusi pikka aega tegutsenud ettevõtetes.

Kriitilist massi elujõulisi arendustegevusi vajame nii TA ja innovatsiooni „tootmise“ kui ka noorte innovaatiliste ettevõtete toetuse finantsmehhanismide tagamiseks. **Nõudluse suurendamine TA ja innovatsiooni väljundite suhtes** on suure tähtsusega, kuid see ei saa toimuda pelgalt ühe-kahe meetme ellukutsumise näol, vaid vajab terviklahendust, mis arvestaks valdkonna protsesse algusest lõpuni ehk uuringutest ja katsetustest kuni valmislahenduse turustamiseni. Sünergia loomiseks tuleb **soodustada teadmiste ja oskuste mobiilsust ning parandada Eesti kui elukeskkonna atraktiivsust**. Vajalik on **tagada Eesti ettevõtete ligipääs globaalsele riskikapitaliturule ja toetada seda**.

Ettevõtete teadus- ja arendusvõimekuse ja riigi või piirkonna konkurentsivõime näitajates on oluline osa **avaliku sektori TA võimekusel**, sh ülikoolide tasemel rahvusvahelistes pingeridades, teadus- ja arendustöö efektiivsusel ning tulemuslikkusel. Avaliku sektori TA loob ettevõtlusele vajaliku inimressursi ja annab ka ligipääsu nüüdisaegsele taristule. Akadeemiline tegevus on oluline lüli inimeste ja teadmiste kodumaisel ning rahvusvahelisel võrgustumisel, mis on üheks allikaks ettevõtluse innovatsioonivõimekuse suurendamisel ning kõrgema lisandväärtuse saavutamisel. Teadus- ja arendustöö ning innovatsioon sõltub tulevikus järjest enam arengust ELis ning Eesti **võimekusest panustada rahvusvahelisse koostöösse, sh Euroopa teadusruumi raames osalemine ELi ühisinitsiatiivides ja -programmides**.

Riigi majanduskasvu ja tööhõive ning sotsiaalse heaolu kasv sõltub järjest rohkem kõrghariduse, teaduse ja ettevõtluse omavahelisest läbipõimumisest ja sisulisest koostööst. Innovatsioonisüsteemi tuleb vaadelda kui ühtset tervikut (*holistic model of innovation*), mille eri osad sõltuvad mitmete komponentide vastastikusest mõjust. Eelmisel rahastamisperioodil pöörati Eestis rohkem tähelepanu üksikute innovatsioonisüsteemi komponentide (TA ja kõrghariduse ehituslik ja aparatuurne infrastruktuur, TA ja innovatsiooni inimressursi ja tugistruktuuride arendamine, rahvusvahelistumine, sh ühinemine rahvusvaheliste infrastruktuuridega) võimekuse arendamisele, milles saavutati ka märgatavat edu, kuigi nähtavus ja sotsiaal-majanduslik mõju jäi ebapiisavaks. Käesoleval perioodil on eesmärkideks juba varem loodud potentsiaali tõhus kasutamine Eesti arengu ja majanduskasvu heaks ning võtmeküsimuseks on just tervikliku innovatsioonisüsteemi efektiivne käivitamine.

Riigikogus 2014. a jaanuaris heaks kiidetud järjekorras kolmanda teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“ üldeesmärk on luua soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks. Strateegia on heas kooskõlas nii ELi 2020 reformikava kui ka Euroopa teadusruumi prioriteetidega.

Et vähendada juhtivate ja areneva majandusega riikide vahelist innovatsioonilõhet, astub Eesti hädavajalikke samme saamaks osa maailmale avatud Euroopa teadusruumist, kus teadlased, teaduslik teave ja tehnoloogia vabalt liiguvad ning mille kaudu liit ja liikmesriigid tugevdavad oma teaduslikku ja tehnoloogilist baasi, konkurentsivõimet ja võimet üheskoos lahendada suuri probleeme. Olles osa Euroopa teadusruumist, panustab ka Eesti selle ülesehitamisele oma riikliku teadus- ja innovatsioonisüsteemi tugevdamise kaudu. ELi teadusministrid on leppinud kokku, et riigid peavad looma riiklikud tegevuskavad Euroopa teadusruumi eesmärkide saavutamiseks – Eesti tegevuskava on kinnitatud TAI rakendusplaani koosseisus⁴. Lisaks teadus- ja innovatsioonisüsteemi arendamisele osaletakse riikideüleses koostöös, sh Läänemere strateegia raames, avatud tööturu tagamiseks kohandatakse õiguslikku raamistikku teadlaste liikuvust, koolitamist ja karjäärivõimalusi takistavate tõkete kõrvaldamiseks ning teaduslike teadmiste rakendamiseks vajaliku juurdepääsu ning tehnoloogiate siirde tagamiseks.

Et Eesti positsioon rahvusvahelises TA süsteemis (ja panus Euroopa teadusruumi arengusse) ei langeks, on vajalik TA ja innovatsioonisüsteemi tasakaalustatud areng. TA süsteemi võimekuse suurendamiseks tuleb jätkata teadussüsteemi reformimisega. See tähendab struktuurivahendite ja riigieelarveliste ressursside läbimõeldud ja efektiivset kasutamist teadus- ja arendustegevuste investeringute rahastamisel ning struktuurivahendite perioodi lõppemise eel otstarbeka väljumisstrateegia rakendamist jätkuvatele tegevustele. Teaduse rahastamisel lähtutakse sihist saavutada baasfinantseerimise ja projektipõhise rahastamise tasakaal tasemel 50/50. Jätkatakse teadusasutuste, ülikoolide ja kõrgkoolide võrgu konsolideerimisega.

Tarvilike meetmetena tuleb rakendada ettevõtete vajadusi diagnoosivaid meetmeid, mis selgitaksid välja võimalused ettevõtte konkurentsivõime parandamiseks parimal viisil. **Vajaduse korral tuleb muuta riigihangete regulatsiooni**, et see muutuks riigile oluliste valdkondade (innovatsioon, ressursisääst, disain, loomemajandus, kosmosetehnoloogiad, kohaliku ressursi lisandväärtus) arengu üheks veduriks. Tuleb analüüsida ettevõtlike tugistruktuuride rahastamisvajadusi ja mõistlikku korraldust, arendada **teadus- ja arendustegevuse tulemuslikkuse hindamise metoodikat**, sh väärtustada teadlaskarjääris töötamist erasektoris, luua ettevõtjatele suunatud **TA taristu kasutamist** soodustavaid ning **teaduse ja ettevõtete vahelise koostöö tugevdamise** meetmeid. Kasvuambitsiooniga ettevõtetele tuleks tagada nii nõustamisalane kui ka finantsiline terviklik toetuskeskkond.

9. Loomemajanduse, IKT ja võtmetehnoloogiate potentsiaali laiem kasutamine teiste sektorite lisandväärtuse tõstmisel.

Loomemajanduse, IKT ja võtmetehnoloogiate potentsiaali suuremaks kasutamiseks tulevikus on vajalik **soodustada valdkondi integreerivaid tegevusi väljaõppe ja rahvusvahelistumise valdkondades, aga ka poliitikakujundamisel ja rahastamises.** Täiendava lisandväärtuse loomiseks valdkondade koostoimest tuleb pöörata **tähelepanu**

⁴ https://www.hm.ee/sites/default/files/2_tai_rakendusplaani_tekstetpdf.pdf

inimkapitali võimekuse suurendamisele kõige laiemas tähenduses. Edukate koostööplatvormide loomine eeldab valdkondade eripärasid arvestada oskavate inimeste ning **soodsa keskkonna olemasolu**. IKT ja teiste võtmetehnoloogiate ning loomesektori kui horisontaalsete **valdkondade kasutamine teiste valdkondade protsesside parandamiseks** või uute algatuste loomiseks **vajab** uuele tasemele viimiseks valdkondadevahelist kasutuselevõttu toetavat poliitikat ja meetmeid.

Meetmetena tuleb jätkuvalt suunata loomeettevõtluse tugistruktuuride arengut, täiustada välja töötatud loomemajanduse ettevõtetele mõeldud **ekspordivõime arendamise meedet**, soodustada loomeettevõtjate koostööd teiste sektoritega, rakendada meetmeid **ettevõtjate, loomeinimeste ja IKT ning teiste valdkonna esindajate strateegilise koostöö soodustamiseks**, viia ellu tegevused **loomemajanduslase teadlikkuse ja teadmiste ning oskuste arendamiseks**. Toetada tuleb Eesti teadus- ja arendusasutuste osalemist Horisont 2020 teaduskoostöö projektides, sh *teaming*'us. Luua tuleb fookusvaldkondade suuremaks seostamiseks **IKTga alastrateegiad** ning **meede teenusmajanduse ettevõtete arendamiseks**, sealhulgas tervishoiuteenuste ekspordi potentsiaali arendamiseks.

10. Teaduse inimressursi arendamine ning inseneride ja tippspetsialistide juurdekasvu tagamine.

Teadlaste ja tippspetsialistide juurdekasv sõltub paljuski doktoriõppe kvaliteedist ja doktoriõppesse astunute ja selle edukalt lõpetanute hulgast. Kuigi doktoriõppe korralduses on tehtud pea igal viimasel aastal muudatusi, on endiselt probleemiks doktoriõppe väike efektiivsus ja lõpetajate arv (võrreldes eesmärkidega ja ülikoolidega eelnevalt kokku lepituga). Selle põhjuseks on ühelt poolt doktorantide ebakindel sissetulek – doktoranditoetus on võrreldes keskmise palgaga või magistriskraadiga töötajate palgaga märksa madalam ning ülikoolide võimekus doktorante kaasata teadustöösse nooremteaduritena koos ootustele vastava palgaga on rahaliselt piiratud. Teiselt poolt on küsimus õpingute kvaliteedis ja vastavuses ühiskonna ootustele.

Noore teadlase karjäärisüsteemi loomisel oli oluliseks sammuks seadusemuudatus, mis võimaldab sõlmida doktorandiga töölepingu töötamiseks teadlase ametipositsioonil nooremteadurina, tagades samad sotsiaalsed garantiid nagu tavapärase töölepinguga. Eesmärgiks on olnud doktoriõppe atraktiivsuse suurendamine ja võimalus tunnustada doktorante kui noori teadlasi, mitte üksnes kui üliõpilasi, ja soodustada nende teadustööle pühendumist. Riigi sihtotstarbeline rahastus on taganud nooremteaduri kohad üksikutele doktorantidele ja meede pole siiski loodetud määral rakendunud. Kuigi doktoranditoetuse määr jääb ootustele alla ja pärsib doktoriõppele vajalikku pühendumist, tagab riik alates 1. septembrist 2015. a toetuse saajatele **senisest laiemad sotsiaalsed garantiid** – maksed pensionifondi ja toetus võetakse arvesse vanemahüvitise arvestamisel. 1. jaanuarist 2018. a tõuseb senine 422 euro suurune doktoranditoetus kahekordseks.

Peale doktorantide sissetuleku suurendamise on vajalik **rakendada lisameetmeid doktoriõppe kvaliteedi parandamiseks (sh rahvusvahelistumise kaudu), doktorantide ja juhendajate valiku parandamiseks ja õpingute edukaks lõpetamiseks**. Doktorantide kiiremaks lõpetamiseks on vajalik jätkuvalt toetada doktorikoolide ja teaduse tippkeskuste tegevust, aga ka doktorantide rahvusvahelise ja sektoriteülese koostöö võimalusi.

Edasiarendamist vajab teadustööde juhendamise korraldus ülikoolides ning võimekate juhendajate arvu suurendamine. Üheks potentsiaalseks juhendajate kasvulavaks võiksid olla

välisõppejõudude ja -teadlaste osalusel Eestis loodavad uurimisrühmad, mis koondaksid olemasolevaid kompetentse. Kõrgelt kvalifitseeritud **välisõppejõudude ja teadlaste Eestisse** asumisel on sageli takistuseks olnud nii palgad, mis ei ole rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised, kui ka muud kandidaatide ringi piiravad reeglid. Vältida tuleks põhjendamata keelenõuete ja muude piirangute kehtestamist rahvusvaheliselt avatud konkurssidel teadustöötajate ametikohtade täitmiseks. Samuti tuleb jätkata toetava elukeskkonna loomisega, mis soodustaks välisspetsialistide Eestisse tulemist (rahvusvaheline haridus jm pereelu toetavad teenused, kohanemisprogrammi pakkumisega jätkamine, viisa/elamisloa taotlusprotsessi kiirendamine).

Oluline on **soodustada õppejõudude mobiilsust selle erinevates vormides**. Väärtustada tuleks efektiivset juhendamist, kus juhendaja toetaks doktorandi lõpetamist ning oleks motiveeritud kvaliteetseks juhendamistööks tunnustuse ja karjääri kaudu. Vajalik on ka suurendada ettevõtlussektori panust doktoriõppesse, sh nii juhendamisse kui ka ettevõtlusõppe arendamisse. Soodustada tuleb akadeemilise ja ettevõtlussektori koostööd, arendades doktorantide, teadlaste ja õppejõudude võimeid teadustegevuse ja majandustegevuse ühitamisel ning parandada seeläbi ettevõtlussektori konkurentsivõimet ja toetada innovatsiooni. Samuti on eesmärgiks doktorikraadiga spetsialistide laialdasem rakendamine avalikus ja erasektoris.

11. Transpordi, IKT ja teiste riigi poolt pakutavate ettevõtlust toetava elukeskkonna, taristu ja institutsioonide viimine rahvusvahelisele tasemele.

Eesti asukoha ja asustuse paiknemise tõttu on **konkurentsivõimelisel tasemel ühendusvõimalused nii piiriüleselt kui ka riigisiselt** elu- ja ettevõtluskeskkonna jaoks väga olulised. Kohaliku tootmise ja teenuste arendamisel ei peaks avalike teenuste kättesaadavus hästtöötava transpordi ja infovahetuse infrastruktuuri puhul asukoha eripäradest sõltuma. Suuremahulisi kaupu ekspordivate sektorite jaoks on oluline tagada efektiivne ja konkurentsivõimeline riigisisene kaubavedu maanteetranspordil Põhjamaade eeskujul. Tööjõu areaalidest ja liikumissuundadest lähtuvalt vajavad eraldi tähelepanu erinevate **transpordiliikide omavaheline parem koostoime ja ühenduskohad**. Vajalik on ühistranspordi kasutajamugavuse tagamiseks ühtlustada sõiduplaane, aga ka rajada vastav infrastruktuur, mis võimaldab nii reisijate kui ka kaupade liikumist ühelt transpordiliigilt teisele, ning pikemas perspektiivis **integreeritult kavandada taristut transpordiliikide alternatiivide vahel valimiseks**.

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti jaoks transpordi infrastruktuuri, eriti piiriüleste ühenduste tase olnud suhteliselt nõrk eelkõige kallite investeringute ja majandusliku mittetasuvuse tõttu, mis tuleneb hõredast asustusest ja potentsiaalsete kasutajate vähesusest. Samadel põhjustel ei ole ka nüüdisaegsel tasemel IKT infrastruktuuri väljaarendamine kogu riiki katvana ilma riigi toetuseta võimalik. Eesti kui ettevõtlus-, teadus-, kultuuri- või hariduskeskkonna arengu ja rahvusvahelistumise jaoks on aga tegemist oluliste eelduste ja pudelikaelttega. Seetõttu on oluline **pöörata enim tähelepanu rahvusvahelistele ühendustele, iseäranis lennuühendustele ja piiriületavatele raudteedele ja maanteedele**. Tasakaalustatud regionaalse arengu huvides tuleb lisaks rahvusvahelistele maanteedele jätkata riigi kõrvalmaanteedel tolmuva katte alla viimist, teha ettevalmistusi **ühistranspordisüsteemide ühendamiseks** ning jätkata kiire ja **kvaliteetse internetiühenduse** taristu väljaehitamist.

Selleks jätkatakse investeeringuid lennujaama raja pikendamisse, seadmete kvaliteeti, ajakohastatakse teedeehitusnõuded, jätkatakse koostööd naaberriikidega Rail Balticu uue riikidevahelise raudteeühenduse rajamiseks ja suurendatakse investeeringutega eri transpordiliikide ühenduskohtade turvalisust ja mugavust. Samuti jätkub koostöös telekommunikatsiooni operaatorettevõtetega mastaapne projekt Eesti lairibaühendustega katmiseks.

Sarnaselt muu Euroopa ja maailmaga võistlevad Eesti linnad ja piirkonnad rahvusvahelisel areenil investeeringute ja talentide pärast. Võidavad linnad ja paigad, mis pakuvad **väga head elukeskkonda** ning seeläbi parimat võimalikku **elukvaliteeti ning arengu- ja karjäärivõimalusi**. Eesti ettevõtluskeskkonna arengut toetab see, kui Eesti elukeskkond on **atraktiivne ja hinnatud**. Eesmärgiks tuleb seada see, et kõrgelt kvalifitseeritud kohalik ja välisrühm eelistaks Eestit elu- ja tööpaigana ning et Eesti elukeskkond **soodustaks nii kohaliku kompetentse tööjõu paigalejäämist kui ka kompetentsi importi mujalt maailmast**.

Ettevõtlusalade rajamisel tuleb arvestada maailma majandusfoorumi raportis⁵ esile toodud põhimõtetega, mille kohaselt aitavad linnade konkurentsivõime tõusule kaasa muu hulgas **linnakeskkonna kompaktsus** – linlik tihedus (*urban density*) – ning valglinnastumise vältimine, **tark infrastruktuur** ja **mugavad ühistranspordi kasutamise võimalused**.

Ruumi puudutavate otsuste puhul tuleb seetõttu läbivalt kaaluda valdkonnaüleseid ja ruumilisi mõjusid, otsuste kaalumisel tuleb võtta arvesse nende **mõju ehitatud keskkonna ruumilisele arengule**. Elukeskkonna kujundamisel põimuvad omavahel ruumiline planeerimine, arhitektuur ja ehitus. Konkurentsivõimelise elukeskkonna kavandamisel ja edasiarendamisel on oluline pöörata tähelepanu loodava ruumi – ehitatud keskkonna, sh avaliku ruumi – **elukvaliteeti edendavale mitmekesisusele**: võimalusterohkusele ja kvaliteedile. Valdonna poliitikakujunduse ja koostöö parendamiseks luuakse ruumiloome eksperdirühm.

⁵ http://www3.weforum.org/docs/GAC/2014/WEF_GAC_CompetitivenessOfCities_Report_2014.pdf

KESKKONNASÖBRALIK MAJANDUS JA ENERGEETIKA

Keskkonnasöbraliku majanduse valdkond hõlmab Eesti energeetikasektori arendamise, erinevate sektorite energiasäästu ning majanduse üldise ressursisäästlikkuse eesmärgi.

EESTI „2020“ EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Kasvuhoonegaaside heitkoguste piirmäär võrreldes 2005. aasta tasemega ⁶		
2005 tase	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
6286 tuhat tonni	6346 tuhat tonni	6467 tuhat tonni (+11% võrreldes 2005)

* Reaalne heitkoguste tase ehk eesmärgi saavutamise lähtepunkt on hinnanguliselt 6571 tuhat tonni (2012. aasta heitkogus)

Eesti eesmärgid kasvuhoonegaaside (edaspidi KHG) vähendamisel põhinevad Euroopa Liidu kliima- ja energiapoliitikal. EL on võtnud eesmärgiks aastaks 2020 vähendada KHG heidet 20% võrra 1990. aasta heitkoguste tasemega võrreldes. Heitkoguste vähenemine saavutatakse muu hulgas kahe mehhanismi kombineerimise abil, milleks on ELi kasvuhoonegaaside heitkogustega kauplemise süsteem (edaspidi ELi HKS) ja riiklikud kohustused kauplemissüsteemi välistes sektorites. 2013. aastal käivitus ELi HKS uut ja ühtsetel alustel, mis tähendab, et enampakkumised on ELi HKSis lubatud heitkoguste (edaspidi LHÜ) ühikute eraldamise vaikimisi meetodiks ning käitistele eraldatakse LHÜsid tasuta ühtlustatud lähenemise alusel. ELi eesmärk on vähendada aastaks 2020 ELi HKS-i kuuluvates sektorites heitkoguseid 21% võrreldes 2005. aasta heitkoguste tasemega.

Riiklikud kohustused on seatud ELi HKS-i välistes sektorites, v.a LULUCF⁷ sektor (hooned, transport, põllumajandus, väiksemahuline energeetika, jäätmed jm), kus Eesti KHG heide ei tohi aastaks 2020 suureneha enam kui 11% võrreldes 2005. a tasemega ning järgida tuleb iga-aastaseid piirtasemeid. Seni ei ole neid piirtasemeid ületatud. 2015. aasta andmetel oli kasvuhoonegaaside heitkogus kauplemissüsteemi välistes sektorites 6095 tuhat tonni CO₂ ekvivalenti⁸. Atmosfääriõhu kaitse seadus sätestab raamistiku aastani 2020 kehtiva nn jagatud kohustuse otsuse kohaseks kauplemiseks teiste ELi liikmesriikidega.

Eesti KHG heide on 1990. aastaga võrreldes märkimisväärselt vähenenud. Kui 1990. aastal oli KHGde arvestuslik heitkogus väljendatuna süsinikdioksiidi ekvivalentina ligikaudu 40 mln tonni, siis 2015. aastal oli kasvuhoonegaaside inventuuri kohaselt heide 18 mln tonni (v.a LULUCF sektor), mis tähendab ligikaudu 55% vähenemist võrreldes baasaastaga. 2017. aastal Riigikogus heaks kiidetud „Eesti kliimapoliitika põhialused aastani 2050“⁹ seab pikaajaliseks sihiks vähendada aastaks 2050 Eestis kasvuhoonegaaside heidet 80% võrreldes 1990. aasta tasemega, mis tähendab kasvuhoonegaaside heite kahanemist 8 mln CO₂ ekvivalentini 2050. aastaks. Seatud sihtide saavutamiseks on koostöös asjakohaste huvirühmade ja riigiasutustega

⁶ Eesmärk kohaldub EL heitkoguste kauplemissüsteemi välisestele sektoritele.

⁷ Maakasutus, maakasutuse muutmine ja metsandus.

⁸ Süsinikdioksiidi ekvivalent on ühik, millega väljendatakse kasvuhoonegaaside kogust, mis on ümber arvatud süsinikdioksiidi koguseks, kasutades globaalse soojendamise potentsiaali, mis on sätestatud Euroopa Komisjoni määruse (EL) nr 601/2012, millega kehtestatakse suunised Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ kohase kasvuhoonegaaside heite seire ja aruandluse kohta (ELT 181, 12.07.2012, lk 30–104), VI lisa punkti 3 tabelis 6.

⁹ <http://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/kliima/kliimapoliitika-pohialused-aastani-2050-0>.

koostatud pikaajalised valdkonnaülesed (kogu majandust hõlmavad) ja valdkondlikud poliitikasuunised.

Taastuvenergia osakaalu tõstmine 25%-ni energia lõpptarbimisest		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
19,5%	23,6%	25%

Eesti eesmärk on suurendada taastuvenergia osakaalu energia lõpptarbimises 25%-ni aastaks 2020, mis eeldab muutusi kõikides sektorites. Praegu põhineb Eesti energeetikasektor veel suures mahus fossiilsetel kütustel, kuid viimastel aastatel on toimunud pidev taastuvenergia osakaalu suurenemine. **2015. aastal oli taastuvenergia osakaal lõpptarbimises 28,6%**, mis tähendab, et aastaks 2020 seatud eesmärgi saavutamiseks tuleb vähemalt saavutatud taset hoida. Uue energiamajanduse arengukavaga on valitsus võtnud sihiks saavutada aastaks 2030 taastuvenergia osakaal 50% lõpptarbimisest.

Märkimisväärselt on taastuvenergia osakaalu aidanud suurendada toetusmehhanismid taastuvatest energiaallikatest elektrit tootvatele soojuse- ja elektri koostootmisjaamadele. Samas on soojusmajanduses endiselt paljud katlamajadest maagaasi või raske kütteõli baasil. Suur taastuvenergia potentsiaal on biokütustel baseeruvast elektri ja soojuse koostootmises ning tuuleenergiast. Lähiaastatel pööratakse peamine tähelepanu taastuvate energiaallikate kasutamise suurendamisele ka transpordisektoris.

Energia lõpptarbimise taseme säilitamine 2010. aasta tasemel		
2010 tase	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
2818 ktoe	2986 ktoe	2818 ktoe

Energiatarbe pikaajalisel prognoosimisel lähtub Eesti SKP muutustest ning sektoripõhisest arengust, mille tulemusena eeldatakse, et energia lõpptarbimine on 2020. aastal ligikaudu 3248 ktoe. Seda arvestades on Eesti seadnud eesmärgiks energia lõpptarbimise taseme säilitamise 2010. aasta tasemel (ligikaudu 2866 ktoe) ehk energia lõpptarbimise vähendamise ligikaudu 11% võrreldes 2020. aastaks prognoositud tasemega. 2015. aastal oli energia lõpptarbimine 2775 ktoe, mis on 8% madalam 2015. aastaks seatud vahe-eesmärgist ning 2,3% madalam 2020. aasta eesmärgist. Uue energiamajanduse arengukavaga on Eesti võtnud sihi, et 2030. aastaks ei ületa energia lõpptarbimine 2,75 mtoe aastas.

Lõpptarbimise hoidmine 2010. aasta tasemel eeldab energiasäästu suurendamist pea kõikides sektorites, millest olulisemad on kodumajapidamised, tööstus, transport ja avalik sektor. Jätkata tuleb hoonete energiasäästu investeeringutega, samuti on oluline avaliku sektori eeskujul hoonete haldamisel ning rajamisel. Tööstuse energiasäästu aitab saavutada uute tehnoloogiate kasutuselevõtt. Transpordi energiakasutust saab ohjata transpordivajaduse vähendamise, ühistranspordi kasutuse suurendamise ja sõidukite ökonoomsuse suurendamisega. Sealjuures on oluline üldine teadlikkuse suurenemine ja sellest lähtuv tarbijakäitumise muutus.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

12. Energeetika pikaajaliste struktuursete muutuste elluviimine kooskõlas Eesti energiajulgeoleku ja energiasäästu eesmärkidega.

Üha enam kujuneb riigi konkurentsivõimet mõjutavaks faktoriks keskkonnasäästliku ja tõhusa energiasektori olemasolu. Rahvusvahelise kliimapoliitikaga sammu pidamisel ja majanduse energiamahukuse vähendamisel on seega oluline tagada ELi energia siseturu toimimine ja **arvestada energiamajanduse riikliku arengukava elluviimisel viimastel aastatel toimunud muutustega energiaturul**. Kõige suuremad probleemid peituvad elektrisektoris, kus praegu toodetakse ca 80% elektrienergiast põlevkivist. Lähikümnendi oluline märksõna on **energiaallikate mitmekesistamine**. See hõlmab nii **elektri ja soojuse koostootmise laiendamist kui ka tuuleenergia ja biomassist toodetud energia osakaalu suurendamist**. Eesti taastuvenergia tootjatele tuleb luua võimalused osaleda taastuvenergia direktiivis ettenähtud paindlikes koostöömehhanismides.

Energiaallikate mitmekesistamise ja energiajulgeoleku seisukohast on oluline **rajada** piisavad **energiaühendused**. Eesti-Läti elektriühendus, BalticConnector ja LNG terminal kajastuvad Euroopa Komisjoni kinnitatud Euroopa ühishuvi projektide nimekirjas. Jätkub Eesti ja Soome koostöö kahe riigi vahelise gaasiühenduse BalticConnectori vallas, mille rajamist on Euroopa Komisjon otsustanud toetada 75% maksimummääraga (kokku 187,5 mln eurot). Eesti-Läti elektriühendust otsustas Euroopa Komisjon rahastada 65% ulatuses. Mõlemad ühendused on kavas rajada 2020. aastaks. Eesti ja teiste ELi liikmesriikide elektritootjatele tuleb kindlustada võrdsed konkurentsitingimused võrreldes Euroopa Majanduspiirkoda mittekuuluvate riikide tootjatega.

2013. a jaanuarist on Eesti elektriturud täielikult avatud kõikidele elektritarbijatele. Gaasiturul avamiseks on läbi viidud gaasivõrgu omandiline eraldamine. Tuleb teha edasisi pingutusi, et saada maagaasiturud toimima sarnaselt avatud elektrituruga, sealjuures tuleb tähelepanu pöörata ka gaasiturul toimimisele regioonis. Ühelt poolt suureneb turu avanemisega konkurents, mis peaks tagama parema teenuse lõpptarbijale. Teiselt poolt tuleb riigil vabaturule üleminekul tagada võimalikult korrektne protseduuriline pool ning **туру edukas toimimine**. Valitsus on võtnud suuna Eesti elektrivõrgu sünkroniseerimiseks Euroopa sagedusalasse 2025. aastaks. Selleks vajalikud ettevalmistused on koostöös naaberriikidega käimas.

13. Majanduse üldise ressursi- ja energiamahukuse vähendamine.

Riigi konkurentsivõimet üha enam mõjutavaks teguriks on majanduse ressursi- ja energiamahukuse ning erinevate sektorite võime saavutada ressursi- ja energiasäästu läbi uute tehnoloogiate ja lahenduste kasutuselevõtu. Majanduse ressursi- ja energiamahukuse vähendamine aitab riigil täita ka Pariisi kliimakokkuleppes võetud kohustusi kliimasoojenemise pidurdamiseks.

ENERGIASÄÄST

Energiasäästu on Eestis edendatud pea kõikides valdkondades, kuid rõhuasetused ja meetmete iseloom on olnud väga erinevad. Energiasäästu toetused on erinevate **hoonete energiatõhusust suurendavate meetmetega** olnud väga tugevalt suunatud

kodumajapidamistele. Investeeritud on nii kohaliku omavalitsuse kui riigi avalike hoonete energiasäästu. **Soojamajanduses** tuleb soodustada kaugkütelahenduste arendamist või üleminekut alternatiivsetele lokaalsetele kütelahendustele vastavalt sellele, milline lahendus on piirkonnas jätkusuutlikum ning millega oleks tagatud vastavus keskkonnanormidele. Transpordi energiakasutuse suunamise peamine hoob on olnud aktsiisimaksud, viimase 15 aasta jooksul on kütuseaktsiisi tõstetud kümnel korral. Lisaks on rakendatud transpordisektoris energiatõhusust parandavaid projekte läbi rohelise investeerimisskeemi, millega on toetatud energiatõhusa ühistranspordi edendamist. Valitsus on võtnud suuna riigi sõidukipargi keskkonناسäästlikkuse parandamiseks. Kuna keskkonناسäästlikud sõidukid tarbivad enamasti ka vähem kütust, siis aitavad sõidukipargi keskkonناسkoormuse vähendamisele suunatud meetmed kaasa ka energiasäästu eesmärkide saavutamisele.

Praegune energia lõpptarbimise tase sektorites ja prognoos järgmiseks kümneks aastaks näitab, et suurim kasv ja ka sektoraalsete **meetmete vajadus elektri, mootorikütuste ja muude kütuste kokkuhoiuks on kodumajapidamistes, tööstuses ja transpordisektoris.** Jätkata tuleb **korterelamute energiasäästu** investeringuid ning leida võimalusi laiendamaks riigipoolseid meetmeid ka **eramajade energiasäästu** edendamiseks. Tööstuses on täna hinnanguliselt 30%-line soojuse ja 10%-line elektri kokkuhoiu potentsiaal, mille saavutamine eeldab nii tehnoloogia uuendamist kui teadlikkuse kasvu. Transpordi energiakasutust tuleb ohjata läbi kolme tegutsemissuuna – **transpordivajaduse vähendamine**, sh kaubavedude efektiivsemaks ning keskkonناسäästlikumaks muutmine ja sundliikumist vähendavad planeeringud, **ühistranspordi kasutuse suurendamine ja sõidukite ökonoomsuse suurendamine**. Eraldi tuleb käsitleda ka **avaliku sektori energiatarvet**, kuivõrd avaliku sektori käitumine peab andma eeskuju ülejäänud sektoritele. Horisontaalselt kõikide sektorite energiasäästule aitab kaasa intelligentse elektrivõrgu arendamise kaudu elektritarbimise juhtimise võimekuste tõstmine Eestis. **Targa võrgu kasutuselevõtt** võimaldab vähendada energiakadusid energiaülekandel, optimeerida energiatootmist, arendada hajusat tootmist ning võrku ühendada suuremat taastuvenergia hulka. Täienenud funktsionaalsus elektrivõrgus võimaldab välja arendada uusi innovaatilisi teenuseid kõigile elektritarbijatele.

RESSURSIÄÄST

Jätkusuutliku majanduskasvu saavutamiseks tuleb jätkata senisest madalama süsiniku heitega, ressursitõhusama, keskkonناسäästlikuma ja seeläbi konkurentsivõimelisema majandussüsteemi arendamist. Jätkusuutliku majanduskasvu tagamiseks on oluline edendada **ringmajandust**, kus hoitakse toorainet ringluses võimalikult kaua, toodete eluiga on võimalikult pikk ning jäätmeid tekitatakse võimalikult vähe.

Eesti valitsus on ellu viinud nn rohelise maksureformi, mille eesmärk on **keskkonناسmaksude osakaalu suurendamine ja tööjõumaksude vähendamine**. Sama suunda tuleb hoida ka edaspidi, võttes arvesse erinevate sektorite kohanemisvõimalusi keskkonناسäästliku majanduse vajadustega. Uue keskkonناسatasude kontseptsiooni koostamiseks on alustatud keskkonناسkasutuse väliskulu analüüsi ning uuritud põlevkivisektori optimaalse tasustamise võimalusi. Samuti vajab tähelepanu **keskkonناسatasude järelevalve tõhusus** ning keskkonناسatasudest **laekunud raha kasutamise efektiivsus**. Ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime huvides on vaja tagada, et ettevõtjatele oleks ressursi- ja keskkonناسatud piisavalt ette teada ega pärsiks nende rahvusvahelist konkurentsivõimet.

Kliimapoliitika kontekstis on oluline keskenduda **kauplemissüsteemi väliste sektorite energia- ja ressursisäästu edendamisele**. Algatatud on tööstusettevõtetele suunatud energia- ja ressursitõhususe meede, mis on mõeldud ressursi- ja energiasäästuvõimalustest teavitamiseks ning süsteemse ressursikasutuse analüüsi ja vastavate investeeringute soodustamiseks. Investeeringute eesmärk on vähendada ühe toodangu ühiku kohta kuluva ressursi kogust ja suurendada Eesti ressursitootlikkust. Ressursside efektiivsemale kasutamisele suunatud teadus- ja arendustegevuse toetamine ning uute lahenduste kasutusele võtmine aitab tõsta majanduse rahvusvahelist konkurentsivõimet.

Eestis on arenenud jäätmete kogumistaristu ning kasvanud jäätmete taaskasutuse, sh ringlussevõtu osakaal. Siiski vajab juba loodud jäätmekäitlustaristu kohati täiendamist just teatud jäätmeliikide käitlusvõimsuste osas ning uusi lahendusi, et aidata kaasa aastaks 2020 seatud jäätmete ringlussevõtu sihtarvude täitmisele. Seetõttu jätkatakse käimasoleval EL rahastamisperioodil jäätmete korduskasutuseks ettevalmistamise ja ringlussevõtu edendamise toetamisega. Jäätmetekke vältimine, korduskasutuseks ettevalmistamine ja ringlussevõtt on prioriteetideks ka riigi jäätmekavas 2014-2020. Jäätmete ladestamise vähendamise ja ringlussevõtu edendamise kõrval tuleb edaspidi enam tähelepanu pöörata **jäätmetekke vältimisele ja vähendamisele**. Põlevkivitööstuses tekkivate jäätmete, nagu aheraine ja põlevkivituhk, suure osakaalu tõttu üldises jäätmetekkes on oluline leida neile erinevaid **taaskasutusviise** ja suurendada nende materjalide **taaskasutamist** (nt aherainest toodetud killustiku laialdasem kasutus).

Eesti looduslikud tingimused toetavad metsa- ja põllumajandusmaa kasutamise tõhustamist, mis loob eeldused taastuvressursside edasiseks väärindamiseks ja kasutamiseks toiduainete- ja puidutööstuses ning energeetikas. Metsa kasvupotentsiaali tuleb säilitada ning puidu kui taastuvressursi kasutuselevõttu kestliku kasutusmahu piires lihtsustada - soodustada suurema juurdekasvuga uue metsapõlve saamiseni viivaid uuendusraieid küpsetes metsades ning toetada sellele järgnevat metsa uuendamist ja kasvatamist. Metsade loodusväärtusi kaitstakse ning vastavalt nende olemasolule ja seisundile ajakohastatakse pidevalt kaitstavate alade olemist ja kaitsemeetmeid.

Valdkonna teadus- ja arendustegevus peaks otsima lahendusi, kuidas Eestis taastuvressursse efektiivselt majandada ning **olemasolevat biomassi väärindada** ehk toota sellest võimalikult suure väärtusega tooteid. Üheks biomajanduse väljundiks on **transpordisektori keskkonnamõju vähendamine**, seda eelkõige **biogaasi ulatuslikuma kasutamise** näol transpordisektoris fossiilsete kütuste osakaalu vähendamiseks. Optimaalsemaks ressursikasutuseks ja keskkonnamõju vähendamiseks on oluline välja töötada ja rakendada meetmeid, millega arendatakse **keskkonnasäästlikumat ühistransporti, kaubavedu, liikluskorraldust** ja rohekoridore linnades.

Ehitussektoris tuleb **soodustada olelusingipõhist lähenemist**. See tähendab eelkõige hoonete ehitamist ja rekonstrueerimist energiatõhusalt, ehitamisel taastuvate ja säästvate materjalide kasutamist ning ehitiste lammutamisel tekkinud jäätmete korduskasutamiseks ettevalmistamise ja ringlussevõtu soodustamist. Jätkata tuleb maastikupilti kahjustavate ja kasutusest väljalangenud ehitiste (põllumajandus-, tööstus-, militaarehitiste) lammutamist ja sellest tekkinud jäätmete käitlemist, sealhulgas ringlussevõtu ja taaskasutuse soodustamist ning maa-ala koristamist.

Tööstuse konkurentsivõime tagamiseks on vajalik tõhus ja turvaline juurdepääs toorainele ning tagada nende varustuskindlus¹⁰. Loodusvarade efektiivseks ja eesmärgipäraseks kasutamiseks on oluline **ajakohastada maapõuealased õigusaktid** ning kinnitada maapõuepoliitika põhialused. Maavarade säästlikuks ja efektiivseks kasutamiseks luuakse riiklik geoloogiateenistus, mille ülesanne on maapõuealaste uuringute tegemine ning vastava kompetentsuse arendamine.

Tagamaks pikaajalist varustatust ökosüsteemiteenustega ja soodustamaks uute ettevõtlusvõimaluste loomist, eriti maapiirkondades, tuleb ökosüsteemide poolt pakutavaid teenuseid majanduslikult õigesti väärtustada. Puhta ja loomuliku loodus- ja elukeskkonna säilitamine on muutumas Eesti eeliseks. Tõhusama ressursikasutusega ja loodussõbralikum äritegevus on globaalses keskkonnaolude halvenemise olukorras muutumas oluliseks konkurentsivõime teguriks. Elurikkus kui looduskapital pakub majandustegevuseks vajalikke ökosüsteemi teenuseid (nt tolmeldamine ja vee puhastamine) ning elurikkuse vähenemine ohustab nende teenuste pakkumist. Ökosüsteemide säilitamiseks ning taastamiseks tuleb toetada investeeringuid kaitstavate liikide ja elupaikade säilitamiseks ning taastamiseks. Samuti on oluline **ökosüsteemiteenuste väljaselgitamise meetodika väljatöötamine ja ökosüsteemiteenuste hindamine** nende majanduslikku väärtust arvestavate ettevõtlusvõimaluste loomiseks.

¹⁰ KOM(2011) 25

JÄTKUSUUTLIK JA KOHANDUV RIIK

Valdkond „Jätkusuutlik ja kohanduv riik“ hõlmab valitsuse tegevusi, mis aitavad suurendada makromajanduslikku stabiilsust ning luua üldiselt soodsat majanduskeskkonda, see tähendab peamiselt maksu- ja eelarvepoliitikat ning lisaks valitsussektori enda arendamisega seotud tegevusi.

„EESTI 2020“ EESMÄRGID

Valitsussektori struktuurselt tasandatud eelarveülejäagi hoidmine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
0,1%	0,2%	-0,3% (vastavalt riigieelarve seadusele)

Valitsuse eesmärgiks on jätkusuutlik eelarvepoliitika. Riigieelarve maht on püsinud viimastel aastatel suhteliselt stabiilsena. Alates 2001. aastast ülejäägis olnud eelarve asendus majanduskriisi ajal 2008. ja 2009. aastal paariprotsendise defitsiidiga. Aastatel 2010 ja 2011 oli Eesti valitsussektor uuesti nominaalses ülejäägis, aastatel 2012 ja 2013 väikeses puudujäägis ning alates 2014. aastast taas *ca* pooleprotsendises ülejäägis. Samas struktuurses ülejäägis on eelarvepositsioon olnud juba 2009. aastast (v.a. 2012 ja 2013). Riigieelarve seaduse muutmiselega luuakse võimalus kasutada varasemate aastate struktuurset ülejääki kuni 0,5% ulatuses SKP-st.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

14. Aastaks 2014 ülejäägiga valitsussektori eelarvepositsioonini jõudmine ja selle säilitamine pikas perspektiivis

Valitsus jätkab vastutsüklilise või neutraalse eelarvepoliitikaga ning **keskpika perioodi eesmärgiks** (*medium-term objective*, MTO) **on mitte kavandada valitsussektori struktuurset eelarvepuudujääki üle 0,5 protsendi SKPst**. Selliselt seatud eesmärk on kooskõlas Majandus- ja rahaliidu stabiilsuse, koordineerimise ja juhtimise lepinguga (*Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union*) ning plaanitava riigieelarve baasseaduse muudatusega. MTO seavad liikmesriigid endale ise vähemalt kolmeks aastaks ette ja peavad seda täitma või vähemalt selle suunas liikuma, parandades struktuurset positsiooni 0,5% SKPst aastas. MTO muutmise vajadus tuleneb kavandatavast riigieelarve baasseaduse muudatusest, millega võimaldatakse koostada riigieelarve struktuurses puudujäägis kuni 0,5% SKPst. Kuid seda ainult tingimusel, et eelnevatel aastatel on kumuleerunud ülejääk. Nii näiteks on eelarve perioodi 2014-2020 keskmisena struktuurses tasakaalus ning arvestades, et seadus ei võimalda kumuleerunud ülejäägi puudumisel puudujäägiga eelarvet teha, siis jääb keskmine eelarvepositsioon ka pärast 2020. aastat kumulatiivselt struktuursesse tasakaalu. Eelarvepositsiooni planeerimine struktuurset positsioonist lähtuvalt võimaldab majandust stimuleerida ajal, mil majanduskasv on madal (nominaalne eelarve võib olla puudujäägis).

Aastatel 2009-2011 oli Eesti valitsussektor struktuurses ülejäägis. Aastatel 2012-2013 pöördus see struktuurseks puudujäägiks, põhjuseks nominaalne puudujääk, mida võimendas jõukohasest suuremaks paisunud majanduse maht (SKP lõhe). Aastatel 2014-2016 saavutati nominaalse ülejäägi abil taas struktuurne ülejääk. Struktuurne ülejääk püsib prognoosi

kohaselt väiksemas mahus ka 2017. aastal. Kahel järgmisel aastal on eesmärgiks seatud 0,5%ne struktuurne puudujääk ning 2020. aastal 0,3%ne struktuurne puudujääk kompenseerimaks eelneval kolmel aastal tekkinud struktuurset ülejääki. Eelarve puudujääki laskmise arvel suurendatakse investeringuid kokku 315 mln euro ulatuses kolme aasta jooksul.

Eesmärkide saavutamisel jõutakse valitsussektori nominaalse eelarveülejäägini 0,2% SKPst 2020. aastal. **Eelarveaasta kestel hoidutakse positiivsete lisaeelarvete koostamisest, võimalik maksutulu ülelaekumine suunatakse reservidesse.**

15. Avaliku sektori sotsiaalkulutuste jätkusuutlikkuse parandamine tööelise elanikkonna vähenemise ja vanemaaliste osakaalu suurenemise tingimustes, kindlustades seejuures tulemuslik tervishoid ning hästi sihistatud ja tulemuslik sotsiaalpoliitika (sh vajalikud tugiteenused).

Eestis, nagu ka teistes arenenud riikides on probleemiks üraeguste **avaliku sektori sotsiaalkulutuste pikaajaline finantseerimisvõimekuse tagamine**. Seda muudavad keerulisemaks demograafilised muutused, ehk tööeliste inimeste arvu vähenemine ja pensioniealiste arvu kasv.

Sotsiaalkindlustussüsteemi kestliku rahastamise arendamiseks on vastu võetud otsused pensionisüsteemi pikaajalise arengu kohta, millega muudetakse pensioniiga, pensionivalemit ja pensioniindeksit. Eripensionid kaotatakse pika üleminekuperioodiga. Muudatused tagavad pensionisüsteemi rahalise kestlikkuse ja solidaarsuse pikemas perspektiivis. Kavas on soodus- ja väljateenitud aastate pensionide reform. Edasi analüüsitakse ravikindlustuse ja töötuskindlustuse rahastamise võimalike muudatuste kujundamist, sealhulgas töövõimereformi elluviimise kontekstis. Tervena elatud aastatel ja tööturul pikemal osalemisel (ning tervislikel eluviisidel) on positiivne mõju sotsiaalkindlustussüsteemile. Seetõttu tuleb **toimiva ravikindlustussüsteemi põhimõtteid tugevdades** tagada kestlik rahastamine ka tulevikus.

Sotsiaalteenuste deinstitutionaliseerimise põhimõtete rakendamisega (alustades erihoolekandest) on võetud suund arendada koduses keskkonnas iseseisvat toimetulekut toetavate teenuste pakkumist ning ennetada institutsionaalsete teenuste osutamise vajadust. Suurte erihoolekandeesutuste reorganiseerimine väiksemateks üksusteks koos toetavate teenuste pakkumisega, kogukonnapõhiste teenuste arendamine ning paindlikud ja uuenduslikud lahendused aitavad ressursisäästlikult inimeste vajadustele vastata, vähendada probleemide tekkimist ja süvenemist ning ennetada kulude kasvu tulevikus.

16. Konkurentsivõimet toetava eelarvepoliitikaga (kõrge tootlike kulude tase, eelarve paindlikkuse suurendamine, avaliku sektori palgakulude ohjamine, omavalitsuste tulubaasi planeerimine riigi eelarvestrateegias) jätkamine.

Võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega on Eestil **kõrge tootlike kulutuste (investeeringud, hariduskulud, TA kulud jne) osakaal**. Seda tuleks valitsussektori eelarvetes hoida ja vajaduse korral suurendada, sest need kulutused loovad uusi eeldusi majanduskasvuks ja suuremateks maksutuludeks. Eelarvete koostamisel jälgitakse tootlike kulude vastavaid osakaalusid, näiteks investeeringute või hariduskulutuste osatähtsust ning kaalutakse lagede

kehtestamist tegevuskuludele. Neid eesmärke võeti arvesse ka EL eelarveraamistiku (2014-2020) vahendite kasutamise läbirääkimistel, arvestades seejuures meetmete omavahelist paindlikumat seostatust, **EL kaasfinantseerimise tulemuste mõju püsikuludele** ning valmistudes toetustest väljumiseks.

Väiksem fikseeritud ja tuludest sõltuvate kulude osakaal valitsussektori eelarves aitab paindlikumalt reageerida majanduses ja ühiskonnas aset leidvatele muudatustele ning tagada valdkonnapoliitikate rahastamise vastavalt vajadusele. Nii näiteks seoti eelarve paindlikkuse suurendamiseks kütuseaktsiis lahti tehoiu kuludest.

Keskpiikas perspektiivis aitab **tootlikkuse kasvuga kooskõlas olev avaliku sektori palgakulude kasv** kindlustada Eesti konkurentsivõimet. Tootlikkuse kasvust kiirem palgakasv nõrgestab pikemal perioodil ettevõtete konkurentsivõimet, suurendab sisemaiste inflatsioonisurvet ja tähendab omakorda suuremat survet valitsussektori kulutustele palkadega seotud siirete kaudu.

17. Töötamise ja kasumi teenimise maksude vähendamise ja tarbimise ja keskkonna koormamise maksude suurendamisega jätkamine.

Töötasu ja kasumi suurem maksustamine pärsib majanduskasvu rohkem kui samas mahus tarbimise ja keskkonnakasutuse maksustamine. Seepärast tuleks maksustamise valdkonnas **jätkata igal tasandil suunda tööjõumaksustamiselt (otsestelt maksudelt) tarbimise ja ressursikasutuse maksustamisele (kaudsetele maksudele)**. Samuti on ettevõtlust soosiv maksukeskkond geograafilise asukoha ja riigi maine kõrval üks olulisemaid tegureid, mis aitab otseseid välisinvesteeringuid riiki meelitada. Soodsad maksud määravad investeerimisotsused juhul kui muud eeldused (baasinfrastruktuur, haridus, julgeolek) on teiste riikidega võrreldavalt tagatud.

Tööd tuleb jätkata EL siseturu toimimist märgatavalt mõjutavate **kaudsete maksude harmoneerimise ja erandite kaotamisega EL-is**. Otsesed maksud ja maksusüsteemid (määrad) peegeldavad iga riigi spetsiifilisi ja unikaalseid ühiskondlikke ja poliitilisi valikuid, seetõttu peab selles osas säilima liikmesriikide valikuvabaduse põhimõte.

Eesti peab toetama 28nda süsteemina kavandatavat ettevõtete ühtset konsolideeritud tulumaksubaasi eeldusel, et see lihtsustab ettevõtluskeskkonna toimimist ja et sealjuures on võimalik säilitada meie praeguse ettevõtte tulumaksusüsteemi põhimõtted. Lihtsus, läbipaistvus, madalad halduskulud on Eestile võtmetähtsusega ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime hoidmisel ja suurendamisel.

18. Valitsussektori kohandamine välis- ja sisekeskkonna muutustega

Kahaneva rahvastiku tingimustes peab valitsussektor olema piisavalt paindlik ja muutustega kohane.

Valitsussektori töötajate arv peab arvestama tööealise elanikkonna vähenemise trendiga. Samal ajal peavad aga valitsusasutused tulema edukalt toime Eesti ees seisvate pikaajaliste ülesannetega ja kodanike kasvavate ootustega. Ümberkorralduste toetamiseks **tõhustatakse avalike teenuste pakkumist, sh lihtsustatakse** bürokraatlikke protsesse, vähendatakse

ülemäärast administreerimist ning dubleerimist ametkondade vahel. Avaliku sektori siseste ümberkorralduste, tõhusama teenuskorralduse ja e-lahenduste abil tagatakse tarbija vajadustele vastavate kvaliteetsete teenuste kättesaadavus üle Eesti. Olulise panuse kvaliteetset teenuste kättesaadavuse parendamisel ning riigi ja regionaaltasandi tasakaalustamisel annab 2017. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimisteks elluviidav **haldusreform**.

Reageerimaks paindlikumalt probleemidele ning seadmaks uusi rõhuasetusi muudetakse **valitsemiskorraldus paindlikumaks**. Valitsemise läbipaistvus suurendab usaldust ja otsuste kvaliteeti, mistõttu on oluline jätkata **poliitikakujundamise avatuse ja poliitikaalgatuste mõjude hindamise** praktika tugevdamisega. Suurema õigusselguse tagamise ja ülereguleerimise vähendamise seisukohalt on oluline lähtuda õigusloomes **ultima ratio** põhimõttest, kaaludes iga algatuse puhul nii sisulist vajadust täiendava regulatsiooni loomiseks või olemasoleva muutmiseks kui ka sellega kaasneva koormuse teket eri osalistele. Tuleb jätkata tööd, et muuta bürokraatia vähendamine püsivaks eesmärgiks.

Andmevahetus ja teenuste osutamine peab olema lihtne, arusaadav ja mugav nüüdisaegsel viisil, mis aitab tugevdada ka riigi sisemise toimimise efektiivsust. Tuleb jätkata tööd **digitaalse infovahetuse ja asjaajamise** tugevdamisel ning andmete ühekordse küsimise põhimõtte rakendamisel, arendades edasi andmebaaside ja -süsteemide omavahelist andmevahetust, et suurendada nii andmete kvaliteeti ja andmevahetuse kiirust kui ka vähendada ebavajalikku koormust nii kodanikule kui ka riigile.